

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK VE
GELİR DAĞILIMINDA DÖNÜŞÜM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
BETÜL SÜMEYRA ALTUNDAL

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Erdoğan KOTİL

BOLU 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Betül Sümeyra ALTUNDAL'a ait, "Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Yoksulluk ve Gelir Dağılımında Dönüşüm" adlı çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oybirliğiyle kabul edilmiştir.

29.05.2019

Unvan, Adı Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı): Dr. Öğr. Üyesi Erdoğan KOTİL	
Üye : Prof. Dr. Selahattin TOĞAY	
Üye : Doç. Dr. Fatih KONUR	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “**Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Yoksulluk ve Gelir Dağılımında Dönüşüm**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvurulan kaynaklardan yapılan alıntılarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Betül Sümeyra ALTUNDAL

29.05.2019

ÖN SÖZ

Türkiye’de küreselleşme sürecinde gelir dağılımında ne yönde bir değişiklik olduğunu tespit etmek bu tezin amacıdır. Gelir dağılımı ekonomik olarak bir refah ve gelişme ölçütü olarak kabul edilir, ayrıca sosyokültürel alanda da kalkınmayı etkileyen en önemli olgudur. Bu amaçla Türkiye’de gelir dağılımı 1980-2018 dönemine ait veriler incelenerek, kişi başına düşen gelir ve satın alım gücü üzerine örnek ve grafikler ile analiz edilmiştir. Küreselleşme olgusu kavramsal bir çerçevede ele alındıktan sonra küreselleşme bağlamında yabancı sermaye yatırımları incelenmiştir. Ayrıca ticaret ağlarının çeşitlenmesi, ulaşım ve haberleşmede var olan gelişmeler, teknolojik yeniliklerin yaygın kullanımı ile gelir dağılımı arasındaki ilişki irdelenerek tespitler yapılmıştır. Tezimizde Türkiye’de gelir dağılımına ilişkin genel bir değerlendirme yapılarak, gelir dağılımının daha da iyileştirilmesi için alınması gereken önlemler hakkında öneriler yer almaktadır.

Gerek lisans dönemimde gerekse yüksek lisans dönemimde desteğini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Erdoğan KOTİL’e teşekkür ederim. Tez yazım sürecinde ve hayatıma yaptıkları katkılar ve her zaman yanımda oldukları için aileme teşekkürlerimi sunarım.

Betül Sümeyra ALTUNDAL

29.05.2019

ÖZET

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK VE GELİR DAĞILIMINDA DÖNÜŞÜM

Betül Sümeyra ALTUNDAL

Yüksek Lisans Tezi

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Erdoğan KOTİL

Mayıs 2019, 73 + xiii Sayfa

Ticaret, haberleşme ve ulaşım ağlarındaki yaygınlaşma, yenilikler ve teknolojik gelişmeler dünya ekonomisinde artan bir öneme ve etkiye sahiptir. Tüm bu yenilik ve gelişmelere rağmen, gelir dağılımına bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluk ve adaletsizlik hala önemini korumaktadır. Bu önemli sorunun küresel çaptaki mevcudiyeti nedeniyle, çalışmanın ilk bölümünde, tarihsel süreci, dinamikleri ve boyutlarıyla küreselleşme sürecinin bir çerçevesi çizilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, küresel finansın Türkiye ekonomisi üzerindeki dinamikleri ve Türkiye'nin küresel finans alanında yer edinme girişimleri -özellikle 1980 yılı temel alınarak- incelenecektir. Bu bölümde ayrıca, Türkiye'deki küresel finans temelli krizler de ele alınacaktır. Son olarak çalışmanın üçüncü bölümünde, küreselleşme sürecinin etkisiyle Türkiye'de yoksulluğun ve adaletsizliğin boyutlarındaki değişim, güncel ekonomik verilere dayanılarak ortaya konacaktır.

Anahtar kelimeler: Küreselleşme Kavramı, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Türkiye

ABSTRACT

TRANSFORMATION OF POVERTY AND INCOME DISTRIBUTION IN TURKEY IN GLOBALIZATION PROCESS

Betül Sümeyra ALTUNDAL

Master Thesis

Department of Economics

Supervisor: Assistant Professor Erdoğan KOTİL

Mayıs 2019, 73 + xiii Pages

Together with innovations and expansions on commerce, communication and transportation networks, technological developments had an increasing importance and impact on world economy. In contrast with all these developments and innovations, the problem of poverty and injustice based upon income distribution still maintains its importance. Due to global presence of this important problem, first part of this study will set a framework of globalization by defining its history, dynamics and scales. Second part will discuss the dynamics of global finance on Turkey's economy and Turkey's attempts -specifically in the year of 1980- to position itself in global finance area This part will also review the Turkey's financial crises related to impact of global finance. Lastly, third part of the study will discuss the scale changes on poverty and income distribution in Turkey by the impact of globalization process, based on the recent economic data.

Key words: Globalization, Income Distribution and Poverty, Turkey

*Bana güneşli ve güzel günlerin yakınlığını
anımsatan annem ve kardeşlerime...*

İÇİNDEKİLER

ONAY FORMU	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İTHAF	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	x
GRAFİKLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
1. KÜRESELLEŞME	2
1.1. Kavramsal Olarak Küreselleşme	2
1.2. Tarihsel Seyri İçerisinde Küreselleşme	3
1.3. Küreselleşmenin Üç Ana Kurumu: Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu	4
1.3.1. Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Türkiye	5
1.3.2. Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye.....	9
1.4. Küreselleşmenin Dinamikleri	11
1.5. Küreselleşmeyle İlgili Yaklaşımlar	12
1.5.1. Marksistler	13
1.5.2. Şüpheciler	14
1.5.3. Liberaller	14

1.6. Küreselleşmenin Boyutları	15
1.6.1. Politik Alan	15
1.6.2. Ekonomik Alan	16
1.6.3. Toplumsal ve Kültürel Alan	17
1.6.4. Haberleşme ve Teknoloji Alanı	17

II. BÖLÜM

2. KÜRESELLEŞME VE TÜRKİYE19

2.1. Küreselleşmenin Türkiye'de Ekonomik Alana Etkileri.....	19
2.1.1. 1980 Yılına Kadar Olan Etkileri	19
2.1.2 1980 Yılı Sonrası Etkileri	30
2.1.2.1. Küresel Piyasalara Ticaret Yöntemiyle Eklemlenme.....	33
2.1.2.2. Küresel Finans Kapitale Eklemlenme Girişimleri ve Krizler.....	33
2.1.2.2.1. 1994 Krizi	33
2.1.2.2.2. 2001 Krizi ve Sonrası	35
2.1.2.2.3. 2008 Krizi	38

III. BÖLÜM

3. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK VE GELİR DAĞILIMINDA ORTAYA ÇIKAN DÖNÜŞÜM.....41

3.1. Küreselleşmenin Türkiye'de Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri	41
---	----

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ 62

KAYNAKLAR 64

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1: 1923 Yılı İtibariyle Türkiye’de Bulunan Yabancı Firmaların Dağılımı	21
Tablo 2.2: 1980 – 1994 yılları arası Türkiye’ye Gelen Yabancı Yatırımlar	32
Tablo 3.1: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20’lik gruplar, 2016, 2017	58
Tablo 3.2: Ekim 2017 İşsizlik Oranları	58
Tablo 3.3: Aralık 2018 Açlık ve Yoksulluk Rakamları	59
Tablo 3.4: Tutarlı zaman serisi verileri ve yeni hedef ölçütlerine göre Türkiye’nin İGE eğilimi	60
Tablo 3.5: Türkiye’nin 2017 EUİGE’sinin Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla Karşılaştırılması	60
Tablo 3.6: Türkiye’nin 2017 Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinin Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla Karşılaştırılması	61

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1: 2002-2012 Yılları Arası Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermaye Miktarı (Milyar Dolar)	37
---	----

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÇSHB:	İşçi Sağlığı ve Güvenliđi Genel Müdürlüğü
CDO	: Teminatlı Borç Yükümlülüğü
CEEC	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı
ÇTTA	: Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları
DB	: Dünya Bankası
DİE	: Devlet İstatistik Kurumu
DP	: Demokrat Parti
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
ECA	: Ekonomik İşbirliği İdaresi
EUİGE	: Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişmişlik Endeksi
FED	: Federal Rezerv Sistemi
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IBRD	: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
ICSID	: Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi
IDA	: Uluslararası Kalkınma Birliği
IFC	: Uluslararası Finans Kurumu
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İGE	: İnsani Gelişmişlik Endeksi
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
MB	: Merkez Bankası
MIGA	: Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

SAL	: Yapısal Uyarlama Kredileri
SDR	: Özel Çekme Hakları
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
SWNCC	: Dışişleri Savaş Donanma Bakanlıkları Koordinasyon Kurulu
TCEE	: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi
TL	: Türk Lirası
TPKKK	: Türk Parası Kıymetini Koruma Kanunu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

GİRİŞ

Nihai amacı bireylerin ve toplumsal sınıfların refah düzeylerini yükseltmek olan ekonomi politikalarının analiz edilmesinde en önemli nokta; gelir dağılımı ve yoksulluk verilerinde meydana gelen değişikliklerin takip edilmesidir. Büyüme ve kalkınma sürecinde gerçekleşen refah artışı toplumun tüm tabakaları arasında dağılımın nasıl olduğunu ortaya koymak açısından en önemli göstergedir. Tarih boyunca toplumların gündeminde olan gelir dağılımı ve yoksulluk kavramları, sanayi devriminden sonraki süreçte önem kazanmıştır. Sanayi devriminden sonra sermaye sınıfı karlarının hızla yükselmesine rağmen bu durumun toplumun diğer kesimlerine yansımaması gelir dağılımında, adaletsizliği ön plana çıkarmıştır. Sosyal devlet anlayışının hakim olduğu döneme kadar iktisat teorisi, sermaye birikimi ve büyüme doğrultusunda, zaman içinde gelirin dağılımı ve yoksulluk sorunlarının kendiliğinden çözüleceğini varsaymıştır. Fakat hızla büyüyen gelişme yolundaki ülkelere bakıldığında durumun kendiliğinden düzelmediği aksine dağılımın giderek bozulduğu ve yoksulluğun arttığı gözlenmektedir.

1980 yılı ve sonrasında tüm dünyaya hakim olan liberal devlet anlayışı gelir dağılımı ve yoksulluk tartışmalarını gündemin arka planına atmıştır. 1980’li yıllarda Türkiye’de etkin olan liberal devlet anlayışı bölüşüm sorunlarının büyüme ve kalkınma sürecinde kendiliğinden çözüleceğini varsaysa da, günümüz verilerine bakıldığında gelir dağılımı ve yoksulluk kavramları çözülmesi beklenen önemli bir sorun olarak gündemdedir. Bu nedenle çalışmada, 1980-2018 yıllarını kapsayan dönemin ekonomik veriler gözden geçirilerek, gelir dağılımı ve yoksulluk kavramlarında ne yönde bir değişim olduğu saptanmaya çalışılmıştır.

I. BÖLÜM

1. KÜRESELLEŞME

1.1. Küreselleşme Kavramının Tanımı

Son yıllarda küreselleşme kavramı, siyaset, basın-yayın ve iş çevrelerinde önemli bir yer tutan ve hararetli bir biçimde tartışılan bir kavram haline gelmiştir (Giddens, 2012: 83). Küreselleşme kavram ve bir süreç olarak çoğunlukla iktisadi bir gerçeklik olarak tanımlanmaktadır. Küreselleşme süreci ve gerçekliği küresel üretim ilişkilerinin ve ülkeler arası iş paylaşımlarını belirleyen büyük çaplı işlemleri, ülkelerin sınırlarının dışına taşan uluslararası ortaklıkların oynadığı roller önüne alınarak tanımlanmaktadır. Kimileri küresel finans piyasasının entegrasyonuna ve küresel para piyasalarının devasa boyutlara ulaşan kütesine yönümüzü dönmemiz gerektiğini belirtmektedirler. Kimileri ise dünya ticaretinin, önceden rastlanmayacak kadar çok çeşitte mal ve hizmeti içeren, öncekinden geniş kapsamı üzerinde durmaktadır (Giddens, 2012: 84).

En genel tanımıyla küreselleşme; teknoloji, haberleşme ve ulaşım ağlarındaki ilerlemelerin, uluslararası mesafelerden kaynaklanan engellerin ortadan kalkarak, bu gelişmelerden tüm dünyanın faydalanabilmesi demektir (Demir, 2014: 75). Küreselleşme dünyadaki siyasi ve ekonomik değişimin, yenilenen teknolojinin sonucunda ortaya çıkan bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Dünyada yaşanan teknolojik değişimin, sermaye ve bilgi transferlerinin daha kolay hale gelmesiyle uluslararası ticari faaliyetler ve parasal akışlarda ulusal devletlerin bütünleşmesini kolaylaştırmıştır (<https://www.globalpolicy.org/globalization/globalization-of-the-economy-2-1/general-analysis-on-globalization-of-the-economy.html>, 20 Aralık 2018’de erişildi).

Antony Giddens'a göre: küreselleşme süreci ve olgusu "tüm dünyanın en ücra yerlerini dahi karşılıklı olarak bağ kurmasına olanak tanıyarak günlük ve anlık ilişkilerin sıklaşması ve bir yerellikte meydana gelen herhangi bir gelişmenin binlerce kilometre uzaklıktaki başka bir yereli etkilemesi" olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanım ise varlık-vakit sıkışması ve global ölçekte farkında olma ile ilgilidir. Bu tanım, Roland Robertson'un küreselleşmeyle ilgili erken dönem bir tanım denemesinde "yerkürenin iç içe geçmesi ve tam anlamıyla farkındalığının da güçlendirilmesi" olarak belirginleştirmesidir. Küreselleşmeyle ilgili tüm bu tanımlama çabalarının kesiştiği nokta, iktisadi ve teknolojik temelde olmaları; teknolojik yenilik, alışveriş, finans ve kültürlerin sınırsız akışını ve uyumunu işaret etmeleridir (Martin, 2008: 8).

Küreselleşme konusunda literatür üzerinde uzlaşılan durum, geri dönüşü mümkün olmayan, bütün toplulukları, tek tek tüm bireyleri eşit ve benzer oranda etki eden bir süreç olmasıdır. Küreselleşme yerkürenin önündeki kaçınılmaz alinyazısı olmasıdır (Bauman, 1999: 7).

1.2. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi

Küreselleşme üzerine yürütülen tartışmanın öncülü, devlet ve piyasa arasındaki açık ikilik fikridir. Küreselleşme, ya piyasaya karşı devlet ya da devlete karşı piyasa bağlamında tartışılmaktadır. Kapitalizmin başlangıçtan itibaren küresel olduğu ve dünya piyasası ile ulusal devletin kapitalizmin başlangıcından itibaren ilişkili olduğu fikri ya sessizce unutulmuş ya da kapitalizmin, düzenin "ilerleme" için temel koşulu olduğuna, dinamik bir kaçınılmaz periyodik değişim sistemi olduğuna dair faydalı bir hatırlatma olarak kabul edilmiştir (Bonefeld, Holloway; 2007: 7).

Küreselleşme sürecinde, teknolojik yeniliklerin ve sermaye akışının işgücü maliyetinin yüksek olduğu yerlerden ucuz olduğu yerlere doğru kaymasıyla, işgücü maliyetlerinin düşük olduğu ülkelerin ihracatının büyük boyutlara ulaşmasına neden olmuştur (Krugman, 2010: 15).

Küreselleşme olgusunu İngiltere’de ortaya çıkan Sanayi Devrimine kadar götürmek mümkündür. Sanayi Devrimiyle gelişen ulaşım ağı, hızlı üretim, sermaye ihracının diğer ülkelere transferi alabildiğine hızlanmıştır. Kapitalizmin küreselleşme ve dünya piyasası kurma yolunda 1848’e kadar kat etmiş olduğu mesafe, o zamandan beri atılmış adımların yanında elbette çok küçüktür (Harvey, 2015: 18). Sanayi Devrimiyle ortaya çıkan yeni düzen Amerika kıtasının keşfedilmesiyle önü açılan küresel piyasayı oluşturmuştur. Bu piyasa ticarete, denizcilik faaliyetlerinde ve kara ulaşım ağında çok büyük gelişmelerin önündeki engelleri kaldırmıştır. Karşılıklı bir şekilde, bu engellerin ortadan kalmasıyla sanayinin dünyaya yayılması hızlanmış ve kolaylaşmış; endüstri, ticari hayat, denizcilik faaliyetleri ve demiryolu ağları yaygınlaştıkça sermaye sınıfı da gelişmiş, sermaye büyümüştür (Engels, Marx; 1848: 42).

Sanayi devriminden I. Dünya Savaşına kadar olan dönem sermaye sınıfının hızla büyüdüğü ve tüm dünyaya yayıldığı dönemdir. Küreselleşmenin birinci evresi olarak bu dönemi kabul etmek doğru olacaktır. Büyüyen sermayenin ve tekellerin dünya çapında ilk defa bir paylaşım savaşına girmesi sonrası küreselleşmenin ikinci evresidir. Küreselleşmenin ikinci evresi Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan tarihin ilk Sosyalist Devleti Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği (SSCB)’nin 1991 yılında çözümlüğüne kadar sürmüştür. Küreselleşme bu tarihten itibaren ise üçüncü evresine girmiştir.

1.3. Küreselleşmenin Üç Ana Kurumu: Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu

Küreselleşme olgusu, süreci ve kavramı dünya çapında gündelik yaşamda, akademik literatürde 1980 sonrası popüler hale gelmiştir.

Küreselleşmenin SSCB’nin çözümlüğü sonrası hız kazanması, dünyanın soğuk savaş sonrası tek kutuplu hale gelmesinde Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Uluslararası Para Fonu (İMF) ve Dünya Bankası (WB) öncülük etmişlerdir. Küreselleşmenin yek pare bir yorumu ve tanımı olmadığı için kimileri bu süreci kolektif emperyalizm olarak

kavramlaşmıştır. Bu sürecin yürütücülüğünü ise öncelikle IMF, DTÖ ve WB'nin üstlendiğini iddia etmişlerdir (BSB, 2009: 72).

Küreselleşmenin ve büyük denizaşırı şirketlerin tüm dünyaya yayılmasında artık yalnızca savaşlar, hükümetler aracılık etmemekte, bunun yanı sıra “üst kurulları”, DB, IMF ve DTÖ gibi örgütleri ve derecelendirme şirketleri gibi örgütlenme biçimleriyle de bu yeni dalga devam etmektedir (BSB, 2009: 73).

1.3.1. Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Türkiye

II. Dünya Savaşından sonra, gelir gider dengesinde bozulmalar yaşayan ülkelere yardımda bulunmak, savaşla birlikte altüst olan kapitalist ekonomileri ayağa kaldırmak amacıyla küresel bir para fonu oluşturmak amaçlanmıştır. Bu sayede dünya ticaret hacminin genişletilmesi ve küresel istihdamın yeniden yaratılması planlanıyordu. Bu amaç ve planlar çerçevesinde yeni bir girişimde bulunmak üzere Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kentinde 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı düzenlenmiştir (Erdoğan, 2007: 2).

Bretton Woods Sistemi adı verilen bu sistem adını, New Hampshire'de toplantıların gerçekleştirildiği Bretton Woods kentinden almıştır. ABD öncülüğünde gerçekleştirilen ve üç hafta süren bu toplantılarda uluslararası para sisteminin geleceği ve planları tartışılmıştır. Bretton Woods Antlaşması 20 Temmuz 1944'de karara bağlanmış ve imzalanmıştır. Bu çerçevede DB ve IMF'nin kurulmaları öngörülmüştür. Bu kurumlara yüklenen misyon ise liberal sistemin iktisadi söyleminin küresel anlamda etki alanını genişletmek ve küresel büyümeyi sağlamak olmuştur (Eryiğit, Sarıca; 2018: 63).

Bu kurumların finansal tasarımını yapanlar ise Keynes ve dönemin önde gelen New Deal'cılarında ve McCarthyizm döneminde komünist ajanlığıyla suçlanmış olan ABD Hazine müsteşarı White'dır. Yani IMF ve DB'nin bir anlamda fikir babaları sağ-liberal iktisatçılar değil, ekonomik istikrarın sağlanması için piyasalara kapitalist

devletin müdahalesini savunan Keynesyen reformist iktisatçılar olmuştur (<https://www.gelenek.org/imf-uzerine-soylesi>, 3 Ocak 2019 Tarihinde erişildi).

IMF kuruluş maksadını temel metninde şu şekilde tarif etmiştir: “IMF, küresel parasal işbirliğini teşvik etmek, finansal istikrarı sağlamak, uluslararası ticareti kolaylaştırmak, yüksek istihdamı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve dünyadaki yoksulluğu azaltmak için çalışan, 189 ülkeden oluşan bir organizasyondur.” (<https://www.imf.org/en/About>, 5 Ocak 2019 Tarihinde erişildi).

DB gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun önlenmesiyle ilgilenen ana uluslararası birimdir. DB yapısal denge ve yoksullukla ilgili faaliyetlerden, IMF ise esasen makroekonomik işlerden sorumlu olduğu için iki kuruluş arasında bir sorumluluk dağılımı bulunmaktadır (Uzun, 2003: 159).

DB Grubu, yoksulluğu azaltma ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümeyi sağlama gibi benzer görevlere sahip, dördü 1944'ten sonra kurulmuş toplam beş kuruluştan oluşmaktadır. yapıdaki temel kuruluşlar, kısaca DB olarak bilinen, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development-IBRD) ve Uluslararası Kalkınma Birliği (International Development Association-IDA)'dir. Bunlara sonra, Uluslararası Finans Kurumu (International Finance Corporation-IFC); Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (Multilateral Investment Guarantee Agency-MIGA) ve Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (International Centre for the Settlement of Investment Disputes-ICSID) dâhil olmuştur (Usal, 2008: 234-235).

1944'te kurulan DB, kalkınma desteği konusunda dünyanın en büyük kaynağıdır ve 184 üye ülkeye sahip olup, 100 ülke ofisinde toplam 10.600 personel ile faaliyet göstermektedir.

IMF, tıpkı DB ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması(GATT) gibi, özünde 2. Dünya Savaşı sonrasında kapitalist dünyanın tek hâkimi haline gelen ABD'nin ihtiyaçlarını karşılamaya hizmet eden ve onun egemenliği altında dünya kapitalist sisteminin bütünleştirilmesini hedefleyen kuruluşlardan birisi olarak

tasarlanmıştır. Kuruluşundan bu yana da, başta ABD olmak üzere, gelişmiş kapitalist-emperyalist ülkelerin değişen ihtiyaçlarına karşı az gelişmiş dünyayı biçimlendirme rolünü üstlenmiştir. Bu anlamda IMF, ABD kapitalizmi tarafından yönlendirilen küresel kapitalizmin, en önde gelen payandalarından birisidir(<https://www.gelenek.org/imf-uzerine-soylesi>, 5 Ocak 2019'da erişildi).

11 Kasım 1947'de IMF ana sözleşmesinin 4. maddesi çerçevesinde, kambiyo kısıtlamaları uygulayan ülke konumunda üye olan Türkiye, bugün IMF ana sözleşmesinin 8. maddesi statüsünde, sermaye hareketlerini serbest bırakmış ülke statüsünde üyedir. Türkiye, bu statüye Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkında 32 sayılı karar yürürlüğe koyduktan sonra geçmiştir. Türkiye'nin bu statü değişikliği 3 Nisan 1990'da IMF tarafından dünyaya duyurulmuştur. Türkiye'nin IMF'ye katıldığı tarih olan 1947'de kotası 43 milyon dolardır. Sekizinci genel artırım ile birlikte Türkiye'nin kotası 18 Ağustos 1983 tarihinde 429,1 milyon Özel Çekme Hakları (SDR)'ye yükseltilirken, 28 Şubat 2007 tarihinde ise 1,191,30 milyon SDR olmuştur (Erdoğan, 2007: 5).

SDR, IMF'nin aynı adı taşıyan bir departmanı tarafından çıkartılmaktadır. 1970 yılında uluslararası likiditeyi arttırmak için IMF tarafından yaratılan özel bir uluslararası rezerv aracıdır. Bu kanaldan üye ülkelere IMF'deki normal çekme haklarından ayrı bir dış rezerv sağlamaktadır. IMF'ye bağlıyken, normal çekme haklarından farklı bir statüye sahiptir. SDR, genelde bir hükümetin, diğerinin merkez bankasından, onun ulusal parasını çekmesine olanak veren bir haktır. Örneğin, Türkiye dolar rezervine ihtiyacı dolayısıyla SDR'lerini kullanmak isterse, bunun için elindeki SDR'leri Amerikan Merkez Bankasına (FED) devredecektir. FED devraldığı SDR'nin dolar karşılığını ödemekle yükümlüdür. İşlem nedeniyle Türkiye dolar elde ederken aynı zamanda karşı ülkeye yine IMF aracılığı ile bir faiz ödemesinde bulunmaktadır.

Türkiye 1947'den beri IMF'in üyesidir ve ilk finansal desteğini 1948 yılında almıştır. IMF, Türkiye'nin ekonomik istikrar programlarına zaman içerisinde destek vermeyi sürdürmüştür (Apak ve Uyar; 2018: 49).

1950 sonrasında Türkiye, başta ABD olmak üzere, Batı hegemonyasına daha fazla girip, ABD'nin çizdiği yolda yürümeye zorlanırken, iki alanda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. ABD'nin, daha genel olarak emperyalist Batı'nın, çıkarlarını gerçekleştirmeye yönelik bu gelişmelerden birincisi, altyapı yatırımlarının hızlı bir tempoyla gerçekleştirilmesi; ikincisi, altyapıdaki gelişmelere eşlik eden tarımsal üretimdeki önemli artışların görülmesidir. Batılılar Türkiye'ye; karşılaştırmalı üstünlükler, uluslararası işbölümü ve uzmanlaşmaya uyum sağlamayı amaçlayan tarıma dayalı bir büyüme modeli önermişlerdir. 1950 seçimlerinin hemen sonrasında Türkiye'ye gelerek rapor hazırlayan bir DB heyeti (IBRD) raporunda şunlara yer vermiştir: "Endüstriyel gelişmeye tarımın aleyhine olarak verilen ağırlık çok fazla olmuştur. Tarım öne çıkmalıdır. Tarımda verimlilik artırılmadıkça endüstri için gerekli besin ve işgücü sektörü sağlanamaz." (Başkaya, 2006: 286).

Türkiye'de 1950'li yılların sonlarına doğru büyüyen dış ödeme güçlükleri, piyasa dengesizlikleri ve enflasyonun artması, IMF destekli istikrar paketlerinden birincisinin uygulanmasını gerektirmiştir. Ancak, dönemin hükümeti ile fon yönetimi arasında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle krediler askıya alınmıştır. Bu dönemden itibaren günümüze kadar toplam 19 Stand-By (Yakın İzleme) anlaşması yapılarak ilişkiler günümüze taşınmıştır (Apak ve Uyar; 2018: 49).

DB'nin teşkilat yapısı IMF'nin yapısı ile büyük ölçüde aynıdır. İki kuruluş bünyesindeki kurulların adları, yapıları, görevleri ve çalışma şekilleri de hemen hemen aynıdır. Her sene IMF ve DB Guvernörler Kurulu birlikte toplantı yapmaktadır. İki teşkilat içindeki kurullarda yer alan ülke grupları aynıdır ve oy oranları benzerdir. DB'de Türkiye'nin içinde bulunduğu oy grubunun 88,924 oyu ve %4.90 oy oranı bulunmaktadır ve temsil başkanı Avusturya'dan başkan yardımcısı Belçika'dandır. İki teşkilat arasındaki belirgin farklılık ise IMF Başkanının Avrupalı olması şartına karşılık, DB Başkanının ABD'den seçilmesi şartıdır (<http://www.bilgesam.org/incele/226/-uluslararasi-para-fonu--imf---dunya-bankasi-ve-turkiye/#.XJVD5CgzbIV>, 7 Ocak 2019 Tarihinde erişildi).

1970'li yılların sonunda ve 1980'lerin başında açık dayatma ile IMF ve DB Yapısal Uyum Programı'na zorlanan ilk örnek ülke olan Türkiye, kesintisiz 28 yıl boyunca bir "piyasa uyumlama" süreci içine girmiştir. 1980-2007 dönemi bu süreçte kesintisiz bir bütün oluşturmaktadır. 28 yıllık bu dönemin 17 yıllık kısmı IMF ve DB'nin doğrudan yönetimi altında geçmiştir. Türkiye bu dönem içinde 1988, 1994 ve 1997 yıllarında yaşadığı krizlerden sonra, Temmuz 1998'deki "Yakın İzleme" anlaşması ile başlayan, halen süren ve "yeniden istikrar-yapısal uyum"u hedefleyen son dönem programını uygulamaya koymuş, bu dönemde de 2000 ve 2001 mali ve iktisadi krizlerini yaşamıştır (BSB,2008: 58).

1980'lerin ortalarında DB özelleştirmeyi yapısal uyum programlarının bir ögesi haline getirmiştir. Türkiye'yi hemen zorlamamıştır. Ancak, Bretton Woods kurumlarıyla neredeyse telepatik uyum halinde olan Turgut Özal, kendiliğinden özelleştirmeyi benimsemiş; programına almış; ufak çapta uygulamalara da başlamıştır. Yine de 1989'a geldiğimizde dahi özelleştirme söylemi uluslararası kamuoyuna ve düşüncelere yerleşmemiştir (Boratav, 2010: 794).

1.3.2. Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye

İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan Dünya ticaretini serbestleştirme eğilimleri günümüzde de hızlı bir biçimde sürmektedir. Evrensel boyutlarda Dünya ticaretini serbestleştirme çabaları adeta Dünyayı tek bir pazar durumuna getirme amacına yöneliktir. Bu gelişme aynı zamanda ticaretin küreselleşmesi olarak da adlandırılabilir.

DTÖ'nün ilk yılları, ticaretin serbestleştirilmesi ve sistemin daha sağlam kurallara dayandırılması açısından başarılı bir dönem olarak kabul edilmektedir. Nitekim Dünya ticaretinde bir yandan öngörülebilirliğin artması, diğer yandan tekstil ve giyim, tarım, hizmetler, fikri mülkiyet konuları gibi oldukça kapsamlı ve zorlu alanların DTÖ şemsiyesi altında düzenlenebilmesi ve uyuşmazlıkların çözümü konusunda yeni bir mutabakata varılabilmesi hiç de küçümsenmemesi gereken gelişmelerdir (Akman ve Yaman, 2008: 1).

DTÖ'nün temelleri 1947 yılında Cenevre'deki ilk toplantıda atılmıştır. O dönemde kurulan GATT'ın bir kurumsal örgüte dönüşeceği hedeflenmiştir. 1947 yılından sonra toplam 8 görüşme turu yapılmıştır. Uruguay turunda alınan kararlarla birlikte DTÖ'nün kurulması da kararlaştırılmıştır. 15 Nisan 1994 tarihinde Fas'ın Marakeş şehrinde 125 ülkenin katılımıyla nihai anlaşma imzalanmış ve Bretton-Woods konferansının toplanmasından tam 50 yıl sonra faaliyete geçerek IMF ve DB gibi Dünya ekonomik sisteminin önemli bir kuruluşu olmuştur. 1 Ocak 1995 tarihinden itibaren faaliyete geçmiştir. DTÖ'nün kurulmasıyla GATT'ın yapısı da değişmiş. DTÖ, GATT'ın fonksiyonlarını üstlenmiştir. 2013 yılı itibariyle üye sayısı 159'dur ((<https://aves.ktu.edu.tr/ImageOfByte.aspx?Resim=8&SSNO=15&USER=4140>, 7 Ocak 2019 Tarihinde erişildi).

GATT'ın oluşturulmasından bugüne kadar tur olarak adlandırılan sekiz adet çoktarafli ticaret müzakereleri yapılmıştır. Bunlar sırasıyla şöyledir:

- 1947 yılında Cenevre (İsviçre)'de.
- 1949 yılında Annecy (Fransa)'da.
- 1951 yılında Torquay (İngiltere)'de.
- 1956 yılında Cenevre (İsviçre)'de.
- 1960 - 61 yıllarında Cenevre (İsviçre)'de “Dillion Round”.
- 1964 - 67 yıllarında Cenevre (İsviçre)'de “Kennedy Round”.
- 1973 - 79 yıllarında Cenevre (İsviçre)'de “Tokyo Round”.
- 1986 - 1993 yıllarında Punta del Este (Uruguay)'da “Uruguay Round”

((<https://aves.ktu.edu.tr/ImageOfByte.aspx?Resim=8&SSNO=15&USER=4140>, 7 Ocak 2019 Tarihinde erişildi).

ABD'nin askeri ve ekonomik gücü, teknolojiadaki önderliğiyle, DB'den DTÖ'ye, IMF'den OECD'ye uluslararası kurumlardaki etkinliğiyle küresel boyutta etki yapabilen bir dünya gücünü temsil etmekte olduğu önce Doğu Bloknun (1989), ardından da SSCB'nin dağılması (1991) ve iki kutuplu eski dünyanın tek kutuplu yeni dünyaya dönüşmesinden sonra “tek kutup”un zirvesine oturma olanağına kavuştuğu tezi günümüz için de geçerlidir (Coşkun ve Tireli, 2009: 42).

DTÖ üyesi ülkelerin ticari mevzuat ve uygulamalarında daha fazla şeffaflık ve anlaşılabilirlik sağlanması, üye ülkelerin ÇTTA ile getirilen kural, düzenleme ve taahhütlere bağlılığının artırılması ve daha düzgün işleyen birçok taraflı ticaret sistemine ulaşılması amacıyla;

- Dünya ticaretinden en çok pay alan dört ülke iki yılda bir,
- Aralarında Türkiye'nin de yer aldığı 16 ülke dört yılda bir,
- Diğer DTÖ üyesi ülkeler ise 6 yılda bir, düzenli aralıklarla gözden geçirme toplantılarına tabi tutulmaktadır (MAİB, 2018: 7).

Türkiye'nin ticaret politikaları 4 yılda bir gözden geçirmeye tabi tutulmaktadır. Bu çerçevede, ülkemiz ticaret politikaları birincisi 1994, ikincisi 1998, üçüncüsü 2003, dördüncüsü Aralık 2007 yılında olmak üzere dört defa gözden geçirilmiştir (GİB, 2009: 14).

DTÖ'yü Kuran Marakeş Anlaşmasını Tadil Eden Protokol ile eki Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması, 29.02.2016 tarihli ve 2016/8570 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmış, söz konusu Bakanlar Kurulu Kararı 05.03.2016 tarihli ve 29644 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Böylelikle anılan protokol ve eki anlaşmanın ülkemizdeki iç hukuk onay süreci tamamlanmıştır.

Anılan protokolün yürürlüğe girişle ilgili 4. maddesi ve DTÖ Kuruluş Anlaşmasının X. maddesi 3. paragrafı uyarınca, onaylama işleminin tamamlandığının DTÖ'ye iletilmesini teminen hazırlanan kabul belgesi (Instrument of Acceptance), 16 Mart 2016 tarihinde Genel Direktör Yardımcısı Yi Xiaozhun'a tevdi edilmiştir. Böylece Türkiye, Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşmasını kabul eden 71. DTÖ üyesi olmuştur. (<http://dto.dt.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/255212>, 13 Ocak 2019 Tarihinde erişildi).

1.4. Küreselleşmenin Dinamikleri

İktisadi anlamda yenilenebilen tüm toplumlar eşyanın doğası gereği, ivmeli bir biçimde benzeşmeye ve aynılaşmaya mahkûmdurlar. Ulusal birlik fikri güç kazanmakta,

siyaset ve otorite merkezileşmekte, kentlileşme ve kentler zorunluluk haline gelmekte, aşiret birlikleri, cemaat hayatı ve geleneksel aile yapıları gibi toplumları bir arada tutan yapılar terk edilmektedir. Bunların yerini modern, verimli ve işlevsel toplumsal örgütlenmeler almakta, insan aklına en uygun ekonomik modeller hayata geçmektedir. Bu gelişmeleri hızlandırmak için ise toplumun üyelerine geniş çaplı bir eğitim olanağının sunulması gerekmektedir. Piyasa ekonomisinin küreselleşmesi ve tüketim kalıplarının benzeşmesiyle, tüm topluluklar ivmeli bir şekilde iç içe geçmektedirler (Fukuyama, 1999: 11).

1870 yılında ortaya çıkan Sanayi Devrimi küreselleşmenin hızlanmasında büyük bir etki yaratırken, günümüzde küresel dünyayla bütünleşme için sadece sanayileşme yetmemektedir. Sanayi sonrası çağ olarak nitelendirilen günümüzde küreselleşmenin dinamikleri arasında en başta teknolojik yenilenme ve gelişme, bilgi üretimi ve nitelikli eğitim, uzay araştırmaları, medya ve kitle iletişim araçlarının başkalaşması ve gelişmesi ve ulusal sermayelerin kendi sınırları dışında da faaliyet gösterebilmesi yani sermaye ihracı yer almaktadır.

SSCB'nin, Çin'in ve diğer sosyalist ülke deneyimlerinin çıkmazı ise buradadır. İktisadi ve ekonomik anlamda merkezi otoritesi güçlü ülkeler 1950'li yılların Avrupa'sının sanayileşme seviyesine ulaşabilmiştir. Diğer taraftan bilgi, iletişim akışının ve tekniksel ilerlemenin oldukça önemli bir role sahip olduğu sanayi sonrası iktisadi yeni modeller oluşturma yarışında geride kaldıkları ve çözüldükleri bir gerçektir (Fukuyama, 1999: 11).

Geleneksel ekonomi kuramına göre, serbest piyasa ekonomisiyle şekil alan küresel ticarete dahil olan tüm ülkeler, ekonomilerine katkı yapmak zorundadır(Fukuyama, 1999: 109).

1.5. Küreselleşmeyle İlgili Yaklaşımlar

Küreselleşme olgusuna yönelik tanımlar ve değerlendirmeler farklılık göstermektedir. Bu durumun sebebi ise bu olguyu farklı dünya görüşleri ekseninde

değerlendirmelerinde yatmaktadır. Küreselleşmeyle ilgili görüşleri üç ana grupta incelemek mümkündür. Bunlar; Marksistler, kuşkucular ve liberallerdir.

1.5.1. Marksistler

Küreselleşmeye ve küreselleşme olgusuna yönelik tanımlamaların en tartışmalı olanları Marksist sosyal bilimciler ve iktisatçılar tarafından yapılmaktadır. Marksistler küreselleşmeyi tekelci kapitalizmin yayılcılığını ve saldırısını yumuşatmak için kullanılan bir kavram olarak değerlendirmektedirler.

Küreselleşme Marksist literatürde daha çok kolonyalizm, postkolonyalizm, yeni emperyalizm, emperyalizm ve sömürgecilik olarak adlandırılmaktadır.

Küreselleşme süreci ve olgusu genel itibariyle yeniye ve özgürlüğe gönderme yapılan bir kültürler karışımı veya melezlik olarak göklere çıkarılmaktadır. Bunun arka planındaki gerçek ise, Batı dünyası ve özellikle Amerikan medya düzeninin hemen hemen tek merkezli olduğu ifade edilebilecek baskının oluşturduğu kültürler kompleksini meşrulaştırmak adına devreye soktuğu bir terimdir (Loomba, 2000: 285-286).

Bir diğer yorum ise, küreselleşme teorisinin aslında Neoklasik İktisat Teorisinin başladığı işi bitirme çabası yönündedir. Marksist teorisyenler çağımızda küreselleşme olarak bilinen sürecin ve olgunun Dünyada var olmadığını, yaşanmadığını iddia etmektedirler. Bugün yaşanan, kapitalizmin ortaya çıkışıyla başlayan, emperyalizm çağıyla önemli bir yol kateden yerküre ölçeğinde entegrasyonun son yıllarda, sosyalizmin çözülüşü ve yeni teknolojik ilerlemeler ekseninde, ulus ötesi firmaların güç kazanması ve neoliberal ekonomi modellerinin hayata geçmesiyle, ciddi bir sıçrama gerçekleştirmesidir. Diğer yandan bu entegrasyon çabalarının aslında var olmayan çıktılarını gerçekmiş gibi yansıtarak, bunları meşru hale getirmeye yarayan bir ideoloji mevcuttur. Bu ideoloji küreselcilik olarak bilinmektedir. Bu Dünyada küreselleşen tek şey, büyük sermayeli şirketlerin küçük çaplı şirketleri ortadan kaldırmasına yarayan küreselciliktir, onun temeli olan yeni liberalizmdir. Yani Dünya küreselleşmemekte, liberalizm küreselleşmektedir (Savran, 2008: 375).

1.5.2. Şüpheçiler

Küreselleşme süreci konusunda süregiden tartışmaların bir diğer tarafı ise şüpheçilerdir. Şüpheçiler günümüzdeki iktisadi çok yönlü tabiiyet seviyelerinin çok eşsiz ilerlemediğini düşünmektedirler. Yatırım miktar ve seviyeleri, küresel ticaret hacminin 19. yüzyıl verilerini öne çıkaran şüpheçiler, küreselleşme sürecinden farklı olarak uluslararası ilişkilerin yoğunlaştığını öne sürmektedirler (Giddens, 2012: 93).

Şüpheçiler, bugün ülkeler arası ilişkilerin eskisine kıyasla çok daha ileri seviyede gerçekleştiği meselesinde hemfikirdirler. Fakat şüpheçiler için küresel ticaret ve serbest piyasa ekonomisi, bir gerçeklik olarak küresel bir iktisadi ortaya çıkaracak kadar bütünleşik değildir. Bu düşüncenin altında yatan neden ise küresel ticaretin önemli bir kısmının üç büyük olan Amerika'nın kuzeyi, Pasifik Asyası ve Batı Avrupa arasında gerçekleşen ticari ilişkiler tarafından meydana getirildiği gerçeğidir. Örnek olarak Avrupa Birliği ülkelerinin ticaret yapma önceliği gene birlik ülkeleridir. Bu durum aynı şekilde Pasifik Asyası ve Kuzey Amerika ülkeleri için de geçerliliğini korumaktadır. Şüpheçilere göre var olan bu verili durum ekonominin küreselleştiği tezini geçersiz kılmaktadır (Giddens, 2012: 94).

1.5.3. Liberaller

21. yüzyılda modern iktisatçılar arasında geçerliliğini koruyan Neo-Liberal yaklaşımı savunanlar, iktisadi kalkınmayı mümkün hale getiren tek gerçekliğin, ulus devletlerin ekonomik alandaki müdahalesinin minimize edilmesiyle ortaya çıkan serbest piyasa ekonomisi olduğunu iddia etmektedirler. Neo-Liberal İktisat Teorisine göre küresel ölçekte kalkınmanın tek yolu tüm Dünyada serbest piyasa ekonomisinin ve küresel ticaretin hâkim kılınmasından geçmektedir. İktisadi büyümenin ve kalkınmanın sürekli olarak gerçekleşebilmesi için, devlet müdahalesinin her şeyiyle ortadan kaldırılması gereklidir. Bu nedenle Neo-Liberal yaklaşımı savunan iktisatçılar, ticari hayatı ve serbest piyasayı sekteye uğratabilecek sınırlamaların ortadan kalkması gerektiğini savunurlar. İş kanunlarına, yönetmeliklerine ve özellikle asgari ücret

uygulamasına karşı duran Neo-Liberal iktisatçılar, sermaye sınıfının tam serbest hareket edebilmesini istemektedirler (Giddens, 2012: 455).

1.6. Küreselleşmenin Boyutları

Küreselleşme kapitalizmin ortaya çıkışıyla birlikte hızlanan bir süreç olması dolayısıyla birçok alanda derin etkiler yaratmış, ekonomiyi, teknolojiyi, toplumsal ve siyasal alanı, kitle iletişim yöntemlerini belirlemiş ve dönüştürmüştür. Küreselleşme dinamik bir süreçtir.

1.6.1. Politik Alan

Küreselleşme sürecinin 3. aşaması olarak kabul edilen 1991 yılı (SSCB'nin çözülüşü) sonrası siyasal alandaki belirlenim ABD öncülüğündeki tek kutuplu dünyada gerçekleşmiştir. Tek kutuplu yeni dünyanın yankıları ve sonuçları tüm Dünyayı açık bir biçimde etkilemiştir. Ortaya çıkan bu yeni dünya düzeni tamamen emperyalist-kapitalist sistemin politik ve ideolojik tahakkümünün zaferi manasına gelmiştir (Krugman, 2010: 3).

Politik alandaki değişim ilk olarak, küreselleşmenin hız kazandığı tek kutuplu Dünyada bir dönem önce denge politikasının bir kavramlaştırması olarak kullanılan “Üçüncü Dünya” teriminin içeriğinin değişmesiyle başlamıştır. Üçüncü Dünya terimini ilk defa kullanan Jawaharlal Nehru'dur. Nehru, üçüncü dünya terimini bağımsızlıklarını ve egemenliklerini muhafaza edebilen, Batı bloğu ve Doğu bloğuyla ortaklıklar kurmaktan çekinen, iki kutup dışında kalan ülkeleri tarif etmek adına kullanmıştır. Ancak çok zaman geçmeden ekonomik realite politik iyi niyete üstün gelmiştir. O Üçüncü Dünya artık yoksul, az gelişmiş ve geri kalmış ülkeler için kullanılmaya başlandı. Bu terim umutsuzlukla ve karamsarlıkla özdeş hale gelmiştir (Krugman, 2010: 15).

Politik alandaki bu değişim, denge politikası pratiğini de büyük oranda değiştirmiştir. İki kutuplu dünyada sosyalizm ve kapitalizm arasında salınan üçüncü Dünya ülkeleri, bu sefer, tek kutuplu Dünya ile emperyalist hiyerarşi içerisinde denge politikalarını gözeterek salınmaya başlamıştır.

Küreselleşmenin politika alanındaki bir diğer sonucu ise ulus devlet fikrine olan yaklaşımları önemli oranda etkilemiştir. Uluslararası şirketlerin ve tekellerin söz hakkı yeni Dünya düzeninde daha ön plana çıkmıştır.

1.6.2. Ekonomik Alan

Küreselleşmenin sürdüğü iki kutuplu dünya düzeninde, kapitalizmin kurtarıcısı olarak Keynesçilik görülmüştür ve bu dönem Keynes Çağı olarak ilan edilmiştir. Ancak Bretton Woods'un çöküşünden kısa bir süre sonra Keynesçilik yıkıcı bir doktrin olarak kapı dışarı edilmiştir. Finans kapital Keynesçiliğin yerine entelektüel kurnazlığı dolayısıyla geçmemiş, idareyi perde arkasında yürütmüştür. Finans kapitalin pratik önemi, bir doktrin tutarlılığından kaynaklanmamıştır. Ona pratik önemini veren, 1970'li yıllarda küresel finansal ilişkilerin deregülasyonu olmuştur (Bonfeld ve Holloway, 2007: 74).

Tek kutuplu Dünyada küreselleşme olgusu ve süreci iktisadi açıdan değerlendirmeye tabi tutulduğunda, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, hizmet ve meta üretimi ve alışverişi, ulus ötesi firmaların girişim ve eylemleri, özelleştirme faaliyetlerinin hız kazanması, teknoloji ve bilgi işlem alanındaki ilerlemeler ve iktisadi etkileri ile kuralların ortadan kalkması görüşlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Küreselleşme süreci ve olgusunun en dikkat çekici sonuçlarından birisi ticari hayat üzerindeki tüm kısıtlamaların yok edilerek serbest piyasa ekonomisine geçilmesi sayılabilir. Diğer önemli bir sonuç da, rekabet ortamının yeniden düzenlenmesiyle bütün dünya ülkelerinin yabancı sermaye yatırımlarına ve yabancı menşeli ürünlere açık hale gelmesi, çokuluslu şirket organizasyonlarının önem kazanmasıdır (Elçin, 2012: 14).

1.6.3. Toplumsal ve Kültürel Alan

Küreselleşmenin toplumsal ve kültürel alandaki etkileri Dünya ölçeğinde ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre farklılık göstermektedir. Az gelişmiş bir ülke için küreselleşme toplumsal açıdan yoksulluğu ve mobilize bir toplumu ifade etmektedir. Göçler genellikle merkez kapitalist ülkelere doğru gerçekleşmektedir. Bu da, örneğin, Avrupa nüfusunun çok çeşitli milletleri barındırmasını beraberinde getirmiştir.

Paylaşım savaşları sonrası yerkürede mobilize olma, toplumsal tabakalaşmada en önemli ve en çok göze çarpan öge haline gelmiştir. Mobilite, küresel ölçekte söz sahibi olmak için yola çıkan toplumsal, siyasi, iktisadi, kültürel ve dinamik bürokrasileri her an ve yeniden inşa etmekte kullanılan temel öğedir. Bu sınırsız hareket özgürlüğü, yeni Dünya düzeninin zirvesinde duranlara Dunlap'ın formüle ettiği, özet bir biçimde sıralanmış olağan üstünlük ve kazanımlarından çok daha fazlasını ayrıcalıklı hale getirmektedir (Bauman, 2012: 16).

Küreselleşme bir diğer yanıyla tüketim alışkanlıklarını değiştirmiş ve bunu bir kültür haline getirmiştir. Ortaya çıkan durumun kendisi, küreselleşmenin motor gücü olan büyük sermaye gruplarının çıkarlarıyla uyumludur. Küreselleşmeyle gelir dağılımındaki eşitsizlik her ne kadar artsa da tüketim kanallarının kolaylaşması, alternatiflerinin çeşitlenmesi bu yeni olguyu güçlendirmiştir. Tüketimin kendisi bir ihtiyaçlar silsilesinden çıkıp gündelik yaşamın dayanak noktası haline gelmiştir.

1.6.4. Haberleşme ve Teknoloji Alanı

Önemli bir bölümü Kuzey Atlantik kıyısında bulunan birkaç ülke, 1800'lerden 19. yüzyılın başına kadar olan süreçte, dünyanın geri kalanını rahat bir biçimde işgal etmiş ve buralarda tahakküm kurmayı başarmıştır. Bu işgalci ülkeler dünyanın geri kalanını fethetmekte ve idare etmekte zorlanmadıkları süre boyunca, Batının kendine özgü iktisadi ve toplumsal düzenleriyle, bu düzenin sağladığı organizasyon kabiliyeti ve gelişkin teknolojileri sayesinde inanılmaz bir üstünlük sağlamışlardır. Kapitalist sistem ve kapitalist toplum dünyayı tamamıyla değiştirerek, yönetmiş ve tarihin zorunluluğu

tanrısı tarafından ortadan kaldırılmak veya bir köşede acı çekmek istemeyenler için bir örnek meydana getirmiştir (Hobsbawm, 1999: 235).

Küreselleşmenin, iki kutuplu dünyada bir rekabet aracı olarak işlev gören teknolojik yenilenme bir sonraki dönemde, tek kutuplu dünyada merkezileşmeyi ve küreselleşmeyi hızlandırmış, kitle iletişim araçlarının biçimini değiştirmiş, kolay tüketilebilen nesnelere haline gelmiştir.

Diğer taraftan teknoloji alanındaki ilerleme, çalışma ve iş bulma olanaklarının sürekli olumsuz yönde seyretmesiyle gelişme, verimliliğin yükseldiği zirveye çıkmıştır. Fabrikalarda ve atölyelerde istihdam edilenlerin hacmi daralmaya başlamıştır. İşten çıkarmalar modern dünyanın göstergelerinden ve kurallarından biri olmuştur. Martin Wolf'un verilerine göre, endüstri alanındaki verimlilik yılda %2,5 artarken, 1970-1994 yılları arasında AB'de, sanayide çalışanların oranı %30'dan %20'ye kadar gerilemiştir. ABD'de ise bu oran %28'den %16'ya düşmüştür. (Bauman, 1999: 41).

Küreselleşme iletişimi de küresel hale getirmiştir. İletişimin küreselleşmesi, kökeni 19.yüzyıl ortasına giden bir süreçtir (Thompson, 2008: 125). Modern dünyada iletişimin en belirgin özelliklerinden birisi, iletişimin giderek küresel boyutta ortaya çıkmasıdır. İletiler büyük mesafeleri görece kolaylıkla kat ederek yayılmakta ve bu sayede bireyler uzaktaki kaynaklardan çıkan enformasyon ve iletişime erişebilmektedirler. Üstelik elektronik medyanın yol açtığı zaman-mekân sıkışmasıyla, mekânsal açıdan uzaktaki kaynaklardan çıkan iletilere anlık erişilebilmektedir. Elektronik iletişim ağlarının çoğalmasıyla mesafeler aşılmıştır (Thompson, 2008: 227).

II. BÖLÜM

2. KÜRESELLEŞME VE TÜRKİYE

2.1. Küreselleşmenin Türkiye'de Siyasal ve Ekonomik Alana Etkileri

2.1.1. 1980 Yılına Kadar Olan Etkileri

Türkiye'nin küresel Dünya ekonomisiyle bütünleşme çabasına değinmeden önce, Türkiye'de kapitalist üretim ilişkilerinin ortaya çıkışına, yerleşiklik kazanmasına ve tarihsel seyrine değinmek gerekir.

Türkiye geç kapitalistleşen bir ülke olarak tarihteki yerini almıştır. Osmanlı İmparatorluğundan geriye kalan Türkiye kapitalistleşme serüveni içerisinde Birinci Dünya Savaşının önemli bir cephesi konumunda bulunmuş, Dünyanın, SSCB'nin ortaya çıkışıyla, iki kutuplu hale gelmesiyle bir denge politikasının ve Kurtuluş Savaşı'nın "Üçüncü Dünya" ülkesi olarak ortaya çıkmıştır.

Birinci Dünya Savaşının sonucunda Osmanlı İmparatorluğu olarak adlandırılan Türkiye, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarında geniş topraklara sahipti. Ancak Avrupa devletleriyle siyasal ve ekonomik alanda sıkı ilişkileri olmasına karşın, ülkede kapitalizm diğer Avrupa ülkelerinden çok sonra gelişmeye başlamıştır (Şişmanov, 1990: 17).

Türkiye'nin kapitalist dünyayla olan ilişkilerinde, Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere arasında yapılan ticari anlaşmalar önemli bir yer tutmuştur. Bu ikili ilişkiler

Anadolu'nun kapitalistleşme sürecini ve kapitalist dünyayla bütünleşmesini hızlandırmıştır.

İngiltere'nin en önemli tekeli konumunda olan Levant Company, 19. yüzyılın başında, Osmanlı'da İstanbul, İzmir ve Halep gibi oldukça kritik merkezlere sahiptir. Osmanlı ve İngiltere arasındaki tüm ticaret Levant Company tekelindedir (Kurmuş, 2008: 75). Levant Company'nin feshiyle özgürleşen İngiliz ticareti sonrası, sanayi sermayesinin çıkarlarına uygun bir biçimde kurulan Yeni Levant Serbest Ticaret Şirketi de kısa zaman sonra yok olmuştur. 19. yüzyıl başına kadar İngiliz ticaret gemilerine kapalı durumda bulunan Karadeniz kıyılarında İngiliz tüccarlarının organize olması uzun yıllar sürmüştür. Diğer taraftan İstanbul, İzmir, Halep gibi önemli Osmanlı kentlerinde kısa zamanda birçok İngiliz şirketi kurulmuş ve yerleşiklik kazanmıştır. Whittall ve Ortakları Şirketi en çok ön plana çıkan İngiliz Firması olmuştur. İngiltere ve İzmir arasındaki ticarete başrolü Charlton Whittall tarafından kurulan şirket tarafından yönetilmiştir. İzmir'de bu girişime Lee ve Barker ailelerinin kurdukları ticarethaneler eşlik ediyordu. 1827 senesinde Fransa'dan İzmir'e gelen La Fontaine ve Charnaud aileleri buraya yerleşti. İngiltere Parlamentosu tarafından hazırlanıp yürürlüğe konulan özel bir yasa ile La Fontaine ve Charnaud aileleri İngiliz vatandaşlığı almıştır. La Fontaine ve Charnaud ailelerinin hissedarları oldukları ve Levant Company'nin devamı kabul edilen Hayes ve Ortakları Şirketi, Barker ve Lee aileleriyle yeni bir ortaklık kurarak yeni bir ticari ağ organize etmişlerdir. İzmir'deki İngiliz ticarethanelerinin sayısı 1840 yılına gelindiğinde 35 adettir (Kurmuş, 2008: 76).

Bu İngiliz şirketleri içerisinde en kuvvetli olanı Whittall şirketi olmuştur. Whittall şirketinin ayrıca İstanbul'da bir şubesi açılmıştır. Yirminci yüzyılın başına gelindiğinde bu şirket artık tekel konumuna gelmiş ve Anadolu'daki şube sayısı 48'e ulaşmıştır (Kurmuş, 2008: 77).

Osmanlı İmparatorluğu sanayileşme ve teknik bakımdan dünya ekonomik siteminin gerisinde bir ülke olarak kalmıştır. Ülkede ilk tarımsal araştırmanın yapıldığı 1907 yılında tarımsal toprakların %81'inin ortalama 50'şer dönümlük olacak şekilde pay edildiği görülmektedir. Batı Anadolu'da 1909 yılında çiftlik büyüklükleri ortalama

25 dönümlük arazilerden oluşmaktadır. Sanayi üretimi geri konumdadır. Daha çok tarımsal ürünler işlenmektedir. Teknik olarak oldukça zayıf ve çevirici güç kullanımının olduğu küçük çaplı işletmeler mevcuttur. 1913-1915 sanayi sayımı sonuçları, Osmanlı sanayisinin bu özelliklerinin açıkça göstermektedir (Makal, 1999: 38). Osmanlı İmparatorluğu, geciken sanayi devriminden dolayı İngiliz ve Fransız sanayi ürünlerinin pazarı haline gelmiştir. Küresel dünyayla entegrasyon çabaları yetersiz kalmış ve sömürge haline gelmiştir.

Türkiye, 1923 yılında Osmanlı İmparatorluğu'ndan ağır sorunları olan bir ekonomi devralmıştır. Sanayi üretimi büyük ölçüde zanaatların bünyesinde gerçekleşmiştir. Türkiye ekonomisi 1923'te bileşenleri arasında organik bağlantı eksiklikleri nedeniyle uyumsuz bir yapı içerisindeydi. Tablo 2.1 de 1923 yılı itibariyle Türkiye'de bulunan yabancı firmaların sektörel dağılımı gösterilmektedir. Bunun en çarpıcı örneği ulaşım sektöründe görülmektedir. Yabancı sermaye demiryolları ağının tamamına sahiptir ve bu demiryolu ağları bütünüyle yabancı piyasalarının ihtiyaçları gözetilerek oluşturulmuştur. Hammadde ve temel mal üretimi yapılan sahalarla ihracat noktaları arasında bağlantı sağlanmıştır. Kentler ile tahıl deposu konumunda bulunan İç Anadolu arasındaki ulaşım ağı oldukça zayıftır. 1924'te bir ton buğday İç Anadolu'dan İstanbul'a 8.8 dolara gelirken, New York'tan İstanbul'a 5 dolara getirilmektedir (Boratav, 2010: 479).

Tablo 2.1: 1923 Yılı İtibariyle Türkiye'de Bulunan Yabancı Firmaların Dağılımı.

Sektörler	Firma Sayısı	Sermaye Miktarı Milyon Sterlin	%
Demiryolu	7	39,2	62
Bankalar	23	10,2	16
Liman İşleri ve Belediye Hizmetleri	11	5,0	8
Ticaret	35	3,6	6
Madencilik	6	3,0	5
İmalat	12	2,4	3
Toplam	94	63,4	100

Kaynak: Tezel, 1994: 107

Cumhuriyet'e kadar uzanan 100 yıl içinde İmparatorluğun loncalardan manifaktür karakterli de olsa 1830'lardan itibaren sanayileşme çabalarına katıldığı

dönemdir. Fakat bu gelişmeler "millî iktisat" politikası içinde Türklerin sanayi yatırımlarına özendirilmesine rağmen, alt-yapı yatırımlarında, kamu hizmetlerinde yabancı sermayenin önemli bir yer aldığını göstermektedir. (Ekin, 2017: 39).

Türkiye'nin küresel rekabette yeni devletin kuruluşundan itibaren olumsuz konumda olmasında Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan borçlar en önemli faktördür.

Savaşın başında Türkiye'nin başlıca borçlarını oluşturan 28 dış krediden 43.547.800 lira tutarında olan 10'u, normal ödeme koşulları altında 1950 ile 1965 yılları arasında 37.067.300 lira tutarındaki 6 kredi ile 1992-2010 yılları arasında ödenmiş olacaktır. Bu borçlar sanayiye yatırılırsa Türkiye'nin ulusal ekonomisi için bu 350 milyon lira büyük kalkınma hamlesini finanse edecektir (Noviçev, 1979: 149). O dönem uluslararası rekabet dengeleri açısından bakıldığında, örneğin Almanya'nın anonim şirketleri tarafından yatırılan tüm sermaye, 1913 yılı sonunda 9.165 milyon Marka ya da 472.4 milyon Liraya, bu miktardan maden sanayine yatırılan 2.411 milyon Marka ya da 242.8 milyon Liraya, makine sanayine yatırılan 2.245 milyon Marka ya da 115.7 milyon Liraya eşittir (Noviçev, 1979: 149).

Türkiye'de Cumhuriyetin ilanıyla, diğer kapitalist merkezlerle rekabet edebilmek ve istihdam yaratabilmek için devlet eliyle kalkınma politikasını benimsemiştir. Bunda dış borç yükü ve gelişkin bir sermaye sınıfının olmaması etkili olmuştur.

Türkiye'nin 1923 yılında GSYH'si sadece 570 milyon dolardır. GSYH'nin kompozisyonu da şöyledir: Tarım; %43, Sanayi; %11 ve Hizmetler; %46. 1923 yılında Türkiye tartışmasız tarıma dayalı bir sosyal formasyona sahiptir. Nüfusu 12,5 milyon, ihracat, 87 milyon dolar, ithalat, 51 milyon dolardır. Kişi başına düşen gelir de 46 dolardır (Başkaya, 2011: 137).

Cumhuriyetin ilk döneminin en önemli özelliğini iktisadî ve sosyal politika arayışları oluşturmaktadır. Gerçekten daha Cumhuriyetin ilanından önce yeni kurulacak

Devletin iktisadî ve sosyal politikalarını belirlemek için 1923'de İzmir iktisat Kongresi toplanmıştır (Ekin, 2017: 39).

1923 yılında İzmir'de gerçekleştirilen İktisat Kongresi'nde Mustafa Kemal gerçekleştirdiği sunumda, yabancıların ticari ayrıcalıklara ve sömürgecilik faaliyetlerini eleştirmiştir. Ulusal sınırlar dışında ayrıcalıklara tabi tutulmaksızın ulusal olarak tanınması durumunda ve ortak çıkarlar gözetildiği takdirde doğrudan yabancı yatırımlara imkân ve fırsat tanınabileceğini dile getirmiştir (Koçtürk, Eker; 2012: 38). Bu dönem yeniden kuruluş, korumacı ve devletçi sanayileşme dönemidir.

İzmir İktisat Kongresi'nde ana hatları oluşturulan yeni ekonomik kararlar 1923-29 yılları arasında izlenen ekonomi politikalarının temelini oluşturmuştur. Bu görüş ulusal ekonomi modelini benimsemiştir. 1923-29 yılları arasında kalkınma ve modernleşme için milli bir sermaye sınıfının oluşturulması, korumacı bir ekonomi oluşturması ve sanayileşmeyi başarabilmek temel hedef olmuştur. 1923-29 yılları arasındaki evre yeniden kuruluş ve açık bir ekonomi dönemidir. Milli sermaye birikimi yaratabilmek adına teşvikler ve gümrük duvarlarıyla da ulusal ekonominin korunması ve yatırım malları için vergi bağışıklığı uygulaması hayata geçmiştir (Ar, 2007: 264).

1930 yılına kadar, Türkiye'de yabancı sermaye yatırımları artarak devam etmiştir. Bu yatırımlar 1927 Teşvik-i Sanayi Kanunuyla daha da artmıştır. 1928 yılından sonra milli iktisat politikaları çerçevesinde Türkiye Devleti 24 yabancı sermayeli şirketi kamulaştırılmıştır. Bunlardan 21 1933-45 yılları arasında kamulaştırılmıştır (Gönülalan, 2009: 3).

Bu dönemde yabancı sermaye girişi beklenilenin altında kalmıştır. Bu durum; "1923-1946 döneminde hükümetin uyguladığı "milli ekonomi politikası dışardan yabancı sermaye girişine izin vermiyordu" biçimindeki resmi görüşüne karşın, emperyalist sermayenin kendi iç sorunlarından kaynaklanmıştır. Gelişmiş ülkelere doğru sermaye ihracının yavaşlaması veya azalması bu dönemde tüm Dünya için geçerli olmuştur (Başkaya, 2006a: 225).

Yine aynı dönem içerisinde kısmen de olsa özel sektörde bir canlılık mevcuttur. 1921-1927 döneminde sanayi sektöründe %30'luk bir artış gerçekleşmiştir. Bu büyümenin önemli bir bölümü özel sermayeye aittir. Yine bu yıllar arasında %60'lık ücretli işçi sayısında artış meydana gelmiştir (Başkaya: 2006a: 225).

1929 senesinde yaşanan Büyük Buhran yabancı sermayeyle kurulan ilişkileri doğal olarak sarsmıştır. 1929 Buhranı bir tür aşırı üretim krizidir. 1929 Kriziyle zayıf durumda bulunan Türkiye ekonomisi de sıkıntılı bir döneme girmiştir. O dönemde Türkiye ekonomisi ihracat odaklı bir ekonomidir. Uluslararası piyasalardaki durgunluk Türkiye ekonomisini bunalım noktasına getirmiştir. Krizin yarattığı bu ciddi bunalım izlenen iktisat politikalarının eleştirilmesine neden olmuştur (Başkaya, 2006a: 226).

Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun sağladığı olanaklarla bu dönemde sanayi sermayesi dikkate değer birikimler oluşturmuştur. 1932-1939 yılları arasında Teşvik-i Sanayi Kanunu kapsamındaki işletmelerin kârları 3,2, katma değerleri ise 3 kat artış göstermiştir. Bu dönemde GSMH'deki artışın %76 olduğu anımsandığında teşviki sanayi sermayesinin sağladığı kâr artışlarıyla milli gelirdeki paylarını artırdıkları söylenebilir.

Boratav'ın dönemle ilgili araştırması 1932-39 yılları arasında özel sanayi kârlarının milli hasıladan aldığı payın %3,4'ten %6,2'ye yükseldiğini ortaya koymaktadır. Aynı dönemde sınaî kârların sınaî hâsıladan aldığı pay da %26,2'den %35,8'e çıkmıştır. Bu saptamalar, gelir dağılımında sanayicilere düşen payın arttığını göstermektedir (Sönmez, 2001: 167).

İşçilerin gelirlerine ilişkin veriler Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanan firmaların verilerine dayanmaktadır. Söz konusu verilere göre, ücretlilerin milli hasıladan aldığı pay %1,3'ten %1,7'ye çıkmıştır. Reel ücretler 1932 yılı 100 kabul edildiğinde 1939'da 88,1'e gerilemiştir. Bu arada TSK'dan yararlanan işletmelerdeki işçi sayısı yıllık ortalama %13 oranında arttı.

Memurların milli gelirden aldıkları pay ise 1929-34 arasında artarken 1934-36'da düşmüş, 1936-39'da tekrar artmıştır. Tarım kesimine bakıldığında şu görünüm

ortaya çıkmaktadır: 1929-1934 döneminde tarım sektörünün sanayi sektörü karşısında ticari hacmi %25 düşmüş ve dönem sona erene dek bu düşük hacimle devam etmiştir. (Sönmez, 2001: 168).

1923-1929 yılları arasında Türkiye’de yabancı sermayeli şirket sayısı 114’tür. Ülkeye giren yabancı sermaye ise 30 milyon dolardır (Koçtürk, Eker; 2012: 39).

1931-1939 yılları arasında Türkiye yabancı sermaye yatırımlarına karşı bir dizi sınırlamalar getirilmiştir. Bunda 1929 krizi, İkinci Dünya Savaşı ve hükümetin izlediği devletçilik stratejisi etkili olmuştur. Savaş sonrası yabancı sermayenin teşviki için bir dizi yasal düzenlemeye gidilmiştir. 22 Nisan 1947 Tarihli ve 13 Sayılı Karar Türk Parasının Değerini Koruma Hakkında Kanun esas alınarak hazırlandı. Bu kararlar amaçlanan yabancı sermayeyi teşvik etmek, gelecek dövizin sanayi, tarım, turizm ve ulaşım alanlarında değerlendirilmesini sağlamaktır. Ayrıca yabancı yatırımın karlı olması durumunda, Türkiye Hükümeti ortaya çıkan karın bir kısmının ülke dışına aktarılmasına izin verecektir.

II. Dünya Savaşı sonrası ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki savaş ittifakı son buldu. Savaşla birlikte yok olmanın eşiğine gelen Batı ekonomisinin yeniden ayağa kalkması, istihdamın sağlanması ve işsizliğin aşağı çekilmesi adına, Washington merkezli bir dizi planlamaya gidildi. 5 Mart 1947 tarihinde Yunanistan ve Türkiye’ye yapılması planlanan askeri ve ekonomik yardım müzakerelerinin hemen ertesinde, Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlığı görevinde bulunan D. Acheson SWNCC (Dışişleri Savaş Donanma Bakanlıkları Koordinasyon Kurulu)’den Avrupa için yapılması planlanan yardımlar için çalışma yapılmasını istedi. (Erhan, 1996: 276).

Paris’te Quai d’Orsay’da İngiltere, Fransa, İsviçre, İsveç, Türkiye, Hollanda, Norveç, İzlanda, İtalya, İrlanda, Lüksemburg, Portekiz, Danimarka, Avusturya, Yunanistan 12 Temmuz 1947 tarihinde toplanmışlardır. Bu ülkeler CEEC (Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı)’i kurdular. (Erhan, 1996: 280). Hem siyasi hem de ekonomik önlemlerin görüşüldüğü bu konferans Türkiye’nin Batıyla bütünleşmesi

açısından büyük bir önem arz etmektedir. ABD ayrıca Marshall Planı programına göre dağıtılacak yardımları organize etmek adına ECA (Ekonomik İşbirliği İdaresi) kurulunu oluşturmuştur. Türkiye’de 1950 seçimleriyle birlikte iktidar olan DP, Marshall Planı çerçevesinde alınan yardımlar sayesinde, tarımsal üretimi katlayarak, kırsal alanda memnuniyet yarattı ve 1954 seçimlerinde tekrar iktidar olmuştur.

1950’lerde Türkiye’de kaynakların keşfedilmesi ve ekonomik potansiyelinin farkedilmesi sonrası düzenlemeler özel sektör bazlı yapılmaya başlanmıştır (Akdeve, Karagöl; 2013: 337). 5821 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu 8 Eylül 1951 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanun uyarınca yabancı yatırımcı, yerli yatırımcıya açık olan girişimlerde kullanılmalı ve yıllık sermaye transferi %10’dan fazla olmamalıdır (Gönülalan, 2009: 3). Aynı yıl Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kurulmuştur (Akdeve, Karagöl; 2013: 337). 1954 yılında, 1950 ve 1951 yıllarında yürürlüğe giren ve yabancı yatırımı çekmeye çalışan kanunlar başarısız olunca Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. 1954 yılında yürürlüğe giren 6224 sayılı kanun uluslararası alandaki en liberal yabancı sermaye kanunlarından biridir. Günümüzde ise hala yürürlüktedir (Yavan, Kara; 2003: 29).

1954-1961 dönemi, İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden yayılma ve liberal dış ticaret hayatının sona erdiği dönem olmuştur. Türkiye 1954 öncesi ithalat düzeyini sürdürmez durumdadır (Başkaya, 2006: 295). Bu dönemde ekonomi nispi bir dalgalanmaya giderken ihraç ürünlerine olan ilginin azalması durumunda yabancı kaynaklar belli bir seviyeyi geçememiş, böylece bir dışsal bir tıkanmayla karşılaşmıştır. Yaşanan döviz sıkıntısı, ithalata belli başlı sınırlamalar koymayı, iç pazara dönük ithalat ikameci bir birikim tarzına dönmeyi de beraberinde getirmiştir (Sönmez, 2001: 171). Bu dönem planlı ve ithal ikameci dönem olarak tarihe geçmiştir. Böyle tanımlanmasındaki neden ise kaynak sunmada kararlar verebilme ve alabilme süreçlerine ya da iktisadi hayatın dış dünyaya entegre olma şekline dikkatleri çekmek içindir (Boratav. 2010: 918).

Türkiye’ye 1954 seçimlerine kadar olan süreçte yalnızca 2.8 milyon dolar yabancı sermaye girişi olmuştur. 1954-59 döneminde 12.6, 1960-69 döneminde 81,1,

1970-79 döneminde de 160,3 milyon dolar yabancı sermaye girişi yaşanmıştır. 1923-1980 yılları arasında ülkeye gelen yabancı sermaye 228,1 milyon dolardır. (Yavan, Kara: 29). 1980 yılına kadar Türkiye’de ekonomik model ithal-ikameci düzen benimsenirken, korumacı ve katı bir dış ticaret politikası izlenmiştir. Türkiye’de 1980 öncesinde ithal ikameci büyüme modeli benimsenmiş ve korumacı dış ticaret politikası uygulanmıştır. Bu dönemde dışa kapalı bir ekonomik yapı üzerinde, resmi kurumlar vasıtasıyla sınırlı miktarda sermaye girişi olmuştur (Tatlısöz, Kar; 2008: 23).

Türkiye 1950 yılında Dünya ile siyasi alanda da bütünleşebilmek adına çok partili hayata geçmiştir. 14 Mayıs 1950 tarihinde iktidara gelen DP hükümeti, ekonomi alanında liberal ekonomi politikalarını hayata geçirmek amacıyla DB tarafından hazırlanan ve Baker Raporu’nda önerilen, uluslararası kıyaslamada üstün durumda bulunan sınai dışı üretim ve tarımsal bazlı sınınin teşviki ve bu temelde dışa dönük bir büyüme modeli benimsemiştir (Dağdelen, Küçükkalay; 1999: 125).

1953 yılı sonunda, izlenen ekonomik politikalar kısa vadede refah düzeyini artırsa da, dış borçların artması ve enflasyon gibi iki önemli problem ortaya çıkmıştır. Yabancı sermayeyi ülkeye çekmek için yeniden tasarlanan dış ticaret politikası ve dış ticaretin liberalize edilme çabaları ithalatın kontrolden çıkmasına neden olmuştur. Yapısal anlamda sorunlu durumda bulunan Türk ekonomisi ihracat hacminin kadük kalması ve yabancı sermayenin ülkeyi pek tercih etmemesinden dolayı bu ekonomi politikalarını askıya almıştır. (Dağdelen, Küçükkalay; 1999: 126).

Diğer yandan artan siyasi ve ekonomik sorunlar 27 Mayıs 1960 darbesine uygun ortamı hazırlarken, toplumsal hoşnutsuzluğu üst seviyeye çekmiştir. İsmail Cem 27 Mayıs darbesinin ardında aslında dönemin iktidar partisi olan DP’nin yüksek enflasyonlu iktisat politikalarının etkili olduğunu ve bu darbeye ortam hazırladığını ifade etmektedir. Hayat pahalılığı ve enflasyon ücretli çalışanların sosyal ve ekonomik hayatlarında oldukça ağır bir yüke neden olmuştur. (Dağdelen, Küçükkalay; 1999: 123).

Türkiye’de, kısmen de olsa 1960 yılından sonra da yabancı sermaye yatırımlarının teşviki devam etmiştir. Ancak dünya konjonktürü bunun izin vermemiştir.

İki kutuplu dünya arasında sıkışıp kalan Türkiye bu dönemde korumacı ve milli bir ekonomik model benimsemiştir. Türkiye, Batı bloğundan kopmamak için, kısmen de olsa yabancı yatırım çekmek adına kanunları yürürlükte tutarken, diğer yandan denge politikası ve küresel rekabette kalkınmayı gerçekleştirebilmek adına korumacı bir ekonomik model benimsemiştir.

1970'li yıllara gelindiğinde sınai tipi ürünlerin ihracatını teşvik eden düzenlemeler ve geniş çaplı vergi uygulamaları hayata geçirilmiştir. Ancak izlenen sabit kur stratejisi, arzın belli başlı ürünlerle yetersiz kalması ve iç pazar talebindeki yüksek artış ihraç edilebilir malların fazlalığını düşürmüştür. Bundan dolayı dünya ihracatı içerisinde Türkiye'ni payı ivmeli bir şekilde düşüş göstermiştir (Anonim, 2008: <http://www.ekodialog.com/Konular/turkiye-ekonomisi-1960-1980-donemi-ihracati.html>, 16 Şubat 2019'da erişildi).

1970'li yıllarda piyasa ekonomisi 1990'ların sonuna kadar etkileri hissedilecek geniş çaplı krizlere girmiştir. 70'li yıllar boyunca enflasyon ve işsizlik oranları yükselmiştir, mevcut kapasite kullanımı azalmış, büyüme oranları düşük seyretmiş, yatırımlar istikrarsız ortam nedeniyle gerçekleşmemiştir. Modern kapitalist ülkeler diğer yandan mali krizlerle tanışmıştır. Dolayısıyla sosyal devlet uygulamaları maliyetleri azaltmak için terk edilmeye başlanmıştır. (Eksen, 1995: 33). 1953-1973 yılları arasına bakıldığında, IMF-DB-GATT organizasyonu ile Dünyada ticari hacmin yükseldiğini, ancak bu yükselişin kaynağında gelişmiş ülkeler arası ticaretin yoğunlaşmasının etkili olduğu söylemek mümkündür (Aktel, 2001: 197). Dünya ticaret hacmi 1970 yılında 315 milyar dolardır. Türkiye'de 1970'li yıllarda yabancı sermayeli işyerleri tekel niteliğindedir. Bu işyerleri çok yüksek karlarla çalıştılarından, ortalamanın üstünde bir ücret verebilmektedir. Artan enflasyon, işsizlik ve istikrarsızlık 12 Mart 1971 Muhtırasına ortam hazırlanmıştır.

Türkiye 1970'den 1980'e kadar olan dönemde Kıbrıs müdahalesinin ve büyük petrol krizinin ortaya çıkardığı ekonomik dalgalanmalar, siyasi ve toplumsal krizlerle baş başa kalmıştır. 1970'li yıllarda Batıda devasa boyutlara oluşan dolar hacmi, Türkiye'nin ucuz döviz olarak borçlanmasına yol açmıştır. Düşük maliyetli

borçlanabilme olanağı Türkiye'nin 1977 yılına kadar krizi erteleyebilmesine ve milli gelirdeki düşüşün önüne geçebilmesine aracılık etmiştir. ABD'nin Kıbrıs müdahalesini bahane ederek Türkiye'ye uyguladığı ambargo dış ticarete darbe indirmiştir (Anonim, 2008: <http://www.ekodialog.com/Konular/turkiye-ekonomisi-1960-1980-donemi-ihracati.html>, 16 Şubat 2019'da erişildi).

Türkiye ekonomisi 1970'li yılların hemen başında sıçramalı bir biçimde yükselişe geçse de, iç dinamiklerin yanı sıra, 1974 yılında ortaya çıkan dünya petrol krizi, Kıbrıs müdahalesi sonrası uygulanan ABD ambargosu ve 1979 yılında yaşanan kriz, Dünya ticaretinin düşük seviyelerde seyretmesi gibi nedenlerle kesintiye uğramıştır. 70'li yılların diğer bir önemli problemi de IMF'nin Türkiye'ye biçtiği istikrar programları ile Türk Lirasının devalüe edilmesi ve Türk Lirasının değer kaybetmesine neden olmasıdır. Cari işlemlerde meydana gelen açıklar büyüyerek devam etmiştir (Anonim, 2008: <http://www.ekodialog.com/Konular/turkiye-ekonomisi-1960-1980-donemi-ihracati.html>, 18 Şubat 2019'da erişildi).

1970'lerin sonuna doğru hızla artan enflasyon ile bu yöndeki toplumsal beklentilerin sebep olduğu paradan kaçma refleksi tasarrufların toplu bir biçimde terk edilmesine ve üretici yatırımların büyük ölçüde azalmasına neden oldu. Enflasyona karşı alınan tedbirlerin birçoğunun yapısal bazda ele alınmaması ve yüksek enflasyon beklentisinin tersine yetersiz kalmasından dolayı büyüme hızı düşmüş, istihdam azalmış ve işsizlik artmış, üretim seviyesi aşağı inmiştir. 1970'lerin son dönemi Türk ekonomi ve toplumsal hayatının duraklama noktasına geldiği dönem olmuştur (Türker, 2005: 2). 1978 yılında ortaya çıkan döviz krizine ücretli çalışanlar arasındaki huzursuzluk eklenmiş ve toplumsal olaylar hızla yükselmiştir. Türkiye ekonomisi yüksek enflasyon rakamları, siyasi ve toplumsal istikrarsızlıkla baş başa kalmıştır (Sönmez, Şimşek; 2011: 97).

Türkiye ekonomisini 1970'lerin son dönemecinde yapısal anlamda krizle karşı karşıya getiren üç önemli etken söz konudur. İlk olarak 1950'lerde yeniden kurulan temel altyapının (özellikle elektrik altyapısının) yeterli seviyede olmaması ve Batının Türkiye'den 1950'lerden itibaren imtiyazlar talep etmesi ve dayatmaları sonucunda

petrol bağımlılığının artması, 1974'te ortaya çıkan Büyük Petrol Krizi sonrası ödemeler dengesinin bozulması ve tıkanması; ikinci olarak, 1950'lerde ortaya çıkan yeni ekonomi politikaları sonucunda, ülkeye alınan dış kaynakların bağımlı büyüme modelini ve sürecinin devam ettirebilecek miktarda olmaması ve son olarak, yüksek ücretlerin maliyetinin giderek artmasıyla karların düşmeye başlaması ve iç pazardaki talebin doygunluk noktasına ulaşmasıdır. (Başkaya, 2006: 303).

Tarihe 24 Ocak 1980 Kararları olarak geçen istikrar programı, 1979 yılının sonuna doğru müsteşar Turgut Özal tarafından Başbakan Süleyman Demirel'e hizmete özel raporda sunulmuştur. Bu raporda istikrar programının ana hatları, nedenleri ve esasları mevcuttur. (Boratav, 2005: 147). Toplumsal alandaki yüksek muhalefet ve Sovyet etkisi bu programın hayata geçmesine olanak vermemiştir. 24 Ocak Kararları 12 Eylül 1980 darbesiyle hayata geçme fırsatı bulmuştur.

2.1.2. 1980 Yılı Sonrası Etkileri

Türkiye, iktisat politikalarında öncelikleri değiştiren ve yeni bir gelişme stratejisini hedefleyen politika tercihini 24 Ocak 1980'de açıkladığında Dış Destekli Uyum Sürecinin üç yıl olması öngörülmüştür. Ortak programın IMF tarafından desteklenen 'Stabilizasyon Programı' Haziran 1980'de imzalanan stand-by anlaşmasıyla yürürlüğe girmiştir (Ekzen; 2009: 98).

1980 yılı sonrası uygulanma şansı bulan 24 Ocak Kararları, yalnızca ekonomik bir istikrar programı anlamına gelmemiştir. 24 Ocak Kararlarının temelinde küresel sermayenin, IMF ve BB aracılığıyla telkinde bulunduğu birikim modelinin yeniden tasarlanması söz konusu olmuştur. Bu yeni birikim modelinin ana hatlarını sermaye sınıfının ücretli çalışanlara karşı güçlendirilmesi ve tüm fiyatlarda tam serbestlik hedefleri oluşturmuştur. (Sönmez, 2001: 174).

24 Ocak Kararlarıyla birlikte Türkiye'nin yeni birikim modelinin perspektifi; liberal serbest piyasa ekonomisi ve ihracat hacminin artırılması olmuştur. Bu yeni model iki araç kullanılarak hayata geçirilecektir. İlk olarak döviz ve dış ticaret liberalize

edilecektir. Sonrasında yeni teknolojileri ve yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmek adına yasal düzenlemeler yapılacaktır. (Yavan, Kara; 2003: 32).

Yabancı sermaye ve yatırımların ülkeye çekmek için kurumsal alanda önemli adımlar atılmıştır. Bu adımlardan ilk olanları Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığının kurulması, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Daire Başkanlıkları, Sermaye Piyasası Kurulunun oluşturulması, Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon ve Para Kredi Kurulları oluşturulması olmuştur (Ar; 2007: 325). Bu yeni birikim modeliyle hayata geçen ekonomi politikaları Türkiye'nin ihracatında hızlı artışlara neden olmuş, 1970'lerde ortaya çıkan ve süreklileşen yapısal bozukluklar giderilmeye ve düşük ihracat rakamları yukarıya çekilmeye başlanmıştır. Fakat bu pozitif gelişmelere karşın ithalata bağımlılık hala devam etmektedir. 1980'li yılların temel sorunu dış ticaretin liberalize olması ve kambiyo uygulamasının serbestleşmesiyle ithalat üzerindeki kontrolün ve sınırlamaların ortadan kalkmasıdır. Merkezi otorite bu anlamda bu dönemde zayıflamıştır. Sonuç olarak ihracat hızı ivmeli bir şekilde artsa da dış açık kapatılamamıştır. Bu birikim modeliyle yeniden organize edilen bir ekonominin ilerleyebilmesinin yegane koşulu yüksek miktarda ve sürekli bir dış kaynak akışının sağlanmasıdır. Sonuç olarak 1980'lerde izlenen ekonomi politikaları küresel sermayenin Türkiye ekonomisi üzerinde daha çok söz söyleme ve karar almasının önünü açmıştır. Diğer bir şekilde ifade etmek gerekirse, karar alma merkezleri, Ankara'dan Paris, Brüksel, New York, Bonn ve Washington'a kaymıştır (Boratav; 2005: 156).

1980 sonrası Türkiye'nin küresel kapitalizme entegrasyonunun önemli ayağını Mart 1980'de DB ile imzalanan ve yürürlüğe giren I. SAL uyum programı oluşturmaktadır. Bu uyum programı dünyayla yapısal uyumu gerçekleştirmek ve Türkiye ekonomisini istikrara kavuşturmak için uygulamaya sokulan bir programdır. Mayıs 1981 (SAL II) , Mayıs 1982 (SAL III), Haziran 1983 (SAL IV), Haziran 1984 (SAL V) ve Haziran 1986 (SAL VI) bu uyum programı devam ettirilmiştir (Ekzen; 2009: 98). DB ve Türkiye arasında imzalanan bu uyum programının en önemli beş yapı taşı şöyledir: İhracatın desteklenmesi ve ithalatın serbestleşmesi,

- Kamu sektörü reformu
- Mali sektörün güçlenmesi ve sermaye piyasası reformu

- Tarım sektöründe reform
- Enerji sektöründe reform

9 Aralık 1994 tarihinde 4059 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle 91 yılında kurulan Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıkları'nın kurulmasının ardından Hazine Müsteşarlığına bağlı olarak işlemeye devam etmiştir. Yabancı sermaye üzerindeki kısıtlamalar Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Kararla ortadan kalkmıştır. Yabancıların Türkiye'de menkul kıymet piyasalarından alım yapmasının önü açılmıştır. (Şener, Kılıç; 2008: 37). Küresel sermaye akışları 24 Ocak Kararları sonrası hızlı bir şekilde artmıştır. 1989 yılında hayata geçirilen finansal serbestlikle beraber yabancı yatırımların daha da canlanmasına sebep olmuştur. 1994 yılında ortaya çıkan kriz yabancı yatırımların düşmesine yol açmıştır (Şener, Kılıç; 2008: 38).

1980 yılı sonrasında Türkiye'de Yabancı Sermaye Hareketlerinin yıllara göre Seyri:

Tablo 2.2: 1980 – 1994 yılları arası Türkiye'ye Gelen Yabancı Yatırımlar (Milyon Dolar)

Yıllar	Kısıtlanmayan Yabancı Sermaye Miktarı (Milyon Dolar)	Yabancı Yatırımların Toplam Karşılığı (Milyar TL)	Firma Sayısı	Toplam Sermaye	Fiili Giriş (Milyon Dolar)
1980	97.00	76.87	78	28.390	35
1981	337.51	72.16	109	47.400	141
1982	167.00	218.14	147	100.196	103
1983	102.74	199.22	166	147.109	87
1984	271.36	312.28	235	254.775	162
1985	324.49	1.168.16	408	464.981	158
1986	364.00	3.099.74	619	707.164	170
1987	655.24	3.179.59	836	960.035	239
1988	820.52	5.468.27	1.172	1.597.103	488
1989	1.511.74	9.507.35	1.525	4.847.832	855
1990	1.861.16	18.249.28	1.826	7.943.775	1005
1991	1.967.26	15.893.98	2.123	13.100.036	1041
1992	1.819.96	17.976.36	2.330	23.441.214	1242
1993	2.063.39	70.136.27	2.554	36.737.050	1016
1994	1.477.61	37.202.36	2.830	62.449.964	830

Kaynak: Aydın, 1997: 88

2.1.2.1. Küresel Piyasalara Ticaret Yöntemiyle Eklemlenme

1980’li yıllardan itibaren ekonomik hayata devletlerin müdahalesine önemli kısıtlamalar getirilmiştir. Küresel ticaret serbestleşti, doğrudan yabancı yatırımların hacmi genişledi. Bu döneme damgasını vuran Neo-Liberal ekonomi politikaları olmuştur. (Bakkalcı, Argın; 2011: 91). Türkiye’de 24 Ocak 1980 Kararları sonrası hayata geçirilen liberal ekonomik politikalar yabancı sermaye girişlerini önemli oranda artırmıştır. Yabancı sermaye yasasında yapılan değişiklikler, bürokratik engellerin kaldırılması, gümrük vergilerinin düşürülmesi, kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi, başta OECD ülkeleriyle yapılan yatırımların korunması ve karşılıklı olarak özendirilmesi anlaşmalarının hayata geçmesi, özelleştirme kanununda yapılan değişikliklerin yabancı sermayeyi de kapsayacak bir biçimde genişletilmesi, Türkiye’ye yapılan yabancı sermaye yatırımlarını teşvik etmiştir. Atılan bu adımlar sonrasında dış ticaret oranında kayda değer yükselmeler görülmüştür ve bu pozitif durum sermaye hareketlerine iyi bir biçimde yansımıştır (Güven, 2008: 77).

Türkiye’de ihracat hacmi 1980 yılından itibaren artış göstermiştir. 1980 yılından sonra Türkiye’nin dış ticareti liberalize etmesi ve hızlandırması, uzun yıllar boyunca ithalatı yasak malların ülkeye girmesiyle beraber ithalat artmış ve bu da dış ticaret açığının büyümesine, önemli bir sorun haline gelmesine neden olmuştur. (Çelik, İlkay; 2016: 962). Türkiye’de özellikle 1990’lı yıllarda ortaya çıkan diğer önemli bir sorun, dış ticarete ihraç edilebilir yerli malların ara girdilere bağımlı hale gelmesi olmuştur. Ayrıca petrol ve doğalgaz gibi enerji hammaddelerini ihraç etmek zorunluluktur. TÜİK dış ticaret verileri ele alındığında 1980 sonrası gerçekleştirilen ithalatın büyükçe bir kısmını petrol, doğalgaz ve ara girdilerin oluşturduğu görülmektedir.

2.1.2.2. Küresel Finans Kapitale Eklemlenme Girişimleri ve Krizleri

2.1.2.2.1. 1994 Krizi

Türkiye 1980 programı ile 1980-1989 aralığında önce dış ticaret, sonra sermaye hareketlerini ve ülkedeki mali sistemi serbestleştirmeye çalışmıştır. 32 sayılı karar ile

başlayan sermaye hareketlerinin serbestleşmesi sonrasında 1989 yılında Türkiye'ye yönelik kısa vadeli yabancı sermaye yatırımları hızla artmıştır (Ekzen, 2009: 119).

1994 yılında ortaya çıkan kriz, Türkiye ekonomisinin 1945 sonrasında yaşadığı en derin ekonomik krizdir. 1989 yılı sonrası ücretlerdeki kısmi iyileşme, ağır bir seyir izleyerek 1993'e kadar sürmüştür (Sönmez; 2001: 177). Türkiye ekonomisinin o zaman kadar yaşadığı en ağır kriz 1994 krizi olmuştur (Eksen, 1995: 7).

1990 yılı başında konvertibilitiye geçiş sonrasında ekonomide yaşanan dengesizliklerin giderilmesi için reel sektörün geliştirilmesine yönelik kararlar almak yerine, sermaye hareketleri nedeniyle artan döviz rezervlerine güvenilmiştir. Kamu finansman dengesi sağlanmadan 32 sayılı Karar ile uygulamaya konulan mali serbestleşme birçok ekonomik sıkıntıya yol açmıştır. Yabancı sermaye girişinin 32 sayılı karar sonrasında artmasına rağmen ekonomik ortamın istikrarsızlığı, TL'ye olan güveni sarsmış ve TL'den dövize doğru kaçış süreci başlamıştır. 1993 yılında altın ithalatı ve ihracatı serbest bırakılmıştır (Köse, 2000: 88).

5 Nisan 1994 tarihinde İstikrar Programı yayınlanmıştır. Programın hayata geçirilmesindeki temel nedenler; TL'ye değer kazandırmak ve istikrara kavuşturmak, enflasyon rakamlarını aşağı çekmek, ihracatı canlandırmak, toplumsal ve iktisadi kalkınmayı kamusal alanın da gözetilerek istikrarlı bir yapıya kavuşturmak olarak belirlenmiştir (Köse, 2000: 99). 1990'lı yıllar boyunca tüm Dünyada olduğu gibi Türkiye ekonomisi, sürekli sermaye akış ve kaçışlarına tanıklık etmiştir (Kar, Tatlısöz; 2008: 20). 1994 krizinin hızla büyümesindeki temel neden MB (Merkez Bankası)'nin krize müdahale edecek miktarda kaynağı olmamasından kaynaklanmıştır. Bütün ekonomi ve özellikle bankacılık sektörü ağır bir yara almıştır. Yabancı sermaye yatırımları için sağlanamayan güvenli ve istikrarlı ekonomik düzene bağlı olarak yabancı sermayenin ülkeyi terk edişi bu durumun temel sebebi olmuştur.

1995 yılında imzalanan Gümrük Birliği Anlaşmasıyla, Türkiye'de küresel kapitalist ekonomiyle entegrasyon yolunda önemli bir adım atılmıştır. 1989 yılında uygulamaya konulan 32 sayılı kararlar uluslararası sermaye hareketlerine açık hale

getirilmek temel amaç haline gelmiştir. Finansman sorunlarının yarattığı yapısal borç krizlerinin Türkiye’de yeni borçlarla biçimlendirilmesi, “ihracata yönelik sanayileşme” yoluyla elde edilecek dövizlerle borçların ödenmesini gündeme getirmiştir (Öztürk, 2017: 110). 1989 senesinde sermaye hareketlerini serbest hale getiren 32 sayılı kararname; farklı bir ifadeyle Türkiye’yi 1994 krizine kadar idare edecek olan sıcak para politikalarına geçişini kolaylaştırmıştır (Boratav, 2010: 957).

2.1.2.2.2. 2001 Krizi ve Sonrası

Türkiye’nin küresel piyasalara entegre olmak ve yabancı sermaye girişlerini ülkeye çekmek için 1980’li ve 1990’lı yıllar boyunca izlediği ekonomi politikaları, sermaye birikimini artırsa da bu politikalar ekonomiyi kırılgan hale getirmiştir. Krizler artık küresel piyasalara doğrudan bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

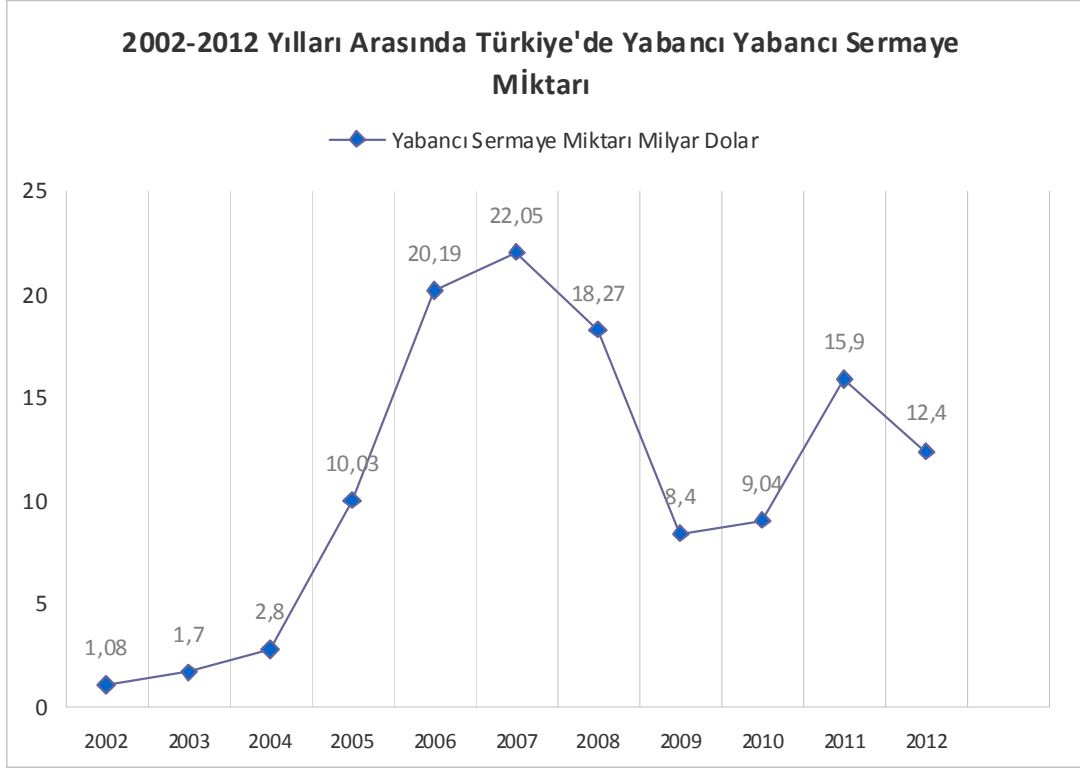
1989 yılı sonrasında Türkiye ekonomisi tek yönlü bir ekonomi politikasına mecbur bırakılmış, para, kur ve maliye politikalarından birini tercih etmek durumunda kalmıştır. Bu durum Türkiye ekonomisini kırılgan hale getirmiş, yabancı sermaye girişlerine koyduğu ve çıkışlarına bağımlı yapmıştır. 2000 yılında IMF’nin Türkiye için devreye koyduğu istikrar programı nominal kur hedeflenmesine bağlanmış ve bu nedenle, tüm maliye politikası devreden çıkmıştır. Yüksek ivmeli sıcak para akımı karşısında piyasaya para sürülmesi içselleştirilmiş, Türk ekonomisini belirsiz ve denetimsiz bir genişleme evresine geçmiştir. Artan talep hacminin kur stratejisi ve sınırsız, denetimsiz dış ticaret politikasıyla desteklenmesi sonucunda cari açık giderek büyümüştür. Sıcak para akışını kontrol altına alanlar, dış dengenin iyice bozulacağını fark ederek sermayelerini kaçırdımışlardır. Bu sermaye kaçıışı sonucunda, agresif bir şekilde dövize hücum yaşanmış ve kriz ortaya çıkmıştır (Sönmez, 2001: 185).

21. yüzyılın hemen başında Türk ekonomisi ağır bir ekonomik buhranla karşı karşıya kalmıştır. GSYİH 2001 yılında %7,4 oranında erimiştir. Enflasyon tüketici fiyatlarında %54,9’u görmüştür. TL yabancı paralar karşısında %51 değer kaybı yaşamıştır. Krizin maliyetini azaltmak ve özel sektörün yükünü almak için ücretli

çalışanlara ağır faturalar kesilmiştir. İşsizlik oranı %10'u bulurken, tam tersine ücretlerde %20 değer kaybı yaşanmıştır. 2001 krizinin ardından gelen düzenlemeler, küresel ekonominin son derece özgül bir konjonktüründe gerçekleştirilmiştir. En başta, hızlı olmakla birlikte, büyüme kendine özgü özellikler taşımaktadır. Büyümenin ardındaki asıl itici güç, dışarıdan yoğun olarak gelen sıcak sermaye girişleri olmuştur ve bu girişlerin sıklaşmasını sağlayan temel faktör de yüksek faiz oranlarıdır. Dolayısıyla, söz konusu yabancı sermaye girişleri çoğunlukla kısa vadeli ve spekülasyon amaçlı olmuştur. Yüksek faiz oranları kısa vadeli finansal sermaye girişlerini çekmekte, böylece elde edilen görece döviz bolluğu da TL'yi aşırı değerli konuma sürüklemektedir. Döviz maliyetlerinin düşmesi, gerek tüketim, gerekse yatırım mallarında bir ithalat patlamasını da beraberinde getirmiştir. Küresel piyasalarda finansal doygunluğun egemen olduğu bir dönemde, TL'nin aşırı değer kazanması, dış açığa, dolayısıyla dış borçlarda da ciddi bir artışa neden olmuştur (BSB, 2015: 47).

2001 krizinden hemen sonra izlenen yeni uyum süreci çerçevesinde serbest piyasaya hisse senedi, tahvil, döviz gibi değerli kâğıtları satma ve daha karlı kağıtlar alabilme olanakları tanınmış ve bu temel kural haline gelmiştir. Menkul kıymetler piyasalarında geçerli olan yüksek faiz oranları, küresel piyasalarda esen olumlu havanın da etkisiyle yabancı sermayeyi Türkiye'ye çekmiştir. Piyasadaki döviz bolluğu nedeniyle Türk Lirası aşırı değer kazandı. (BSB; 2008: 100).

2001 yılına gelindiğinde, 65.000 Çok Uluslu Şirket (ana firma) ve bunlara bağlı 85.0000 ortak kuruluşlar faaliyettedir. 19 trilyon dolarlık dış ticaret hacmine sahip firmalar dünya ihracatının iki katından fazla bir hacme sahiptir. Dünya GSMH'nin %10'una tekabül eden 3,5 trilyon dolarlık bir katma değer yaratmaktadırlar. 54 milyon kişiyi istihdam eden bu firmalar ve kuruluşlar, dünya ihracat hacminin %33'üne sahiptirler (Yavan, Kara; 2003: 23).

Grafik 2.1: 2002-2012 Yılları Arası Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermaye Miktarı (Milyar Dolar)

Kaynak: ÇSGB, Acar; 2013: 31.

Grafik 2.1'de de belirtildiği gibi, Türkiye'nin ekonomik hayatında kritik bir öneme sahip olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları 2001 krizi öncesi çok küçük bir hacme sahipken, 2001 sonrası izlenen ekonomi politikaları sayesinde doğrudan yabancı yatırımların oranında ciddi bir artış gerçekleşmiştir. 2004 yılı yabancı sermaye yatırımları için milat olmuştur. Fakat 2008 kriziyle beraber ortaya çıkan istikrarsızlık 2009 yılında yabancı sermayenin kaçışına neden olmuştur.

2000'lerin başlarında 3,5 milyar dolara ulaşan yabancı sermaye girişi, 2001 kriziyle önemli bir düşüş yaşamıştır. 2002 yılında 1,1 milyar dolara kadar gerileyen yabancı sermaye miktarı 2004 yılına kadar ülkeye geri dönmemiştir. Bunda Türkiye'nin siyasi ve toplumsal alanda istikrarsız bir ülke olması etkili olmuştur. 2004-2007 yılları arasında Türkiye'de yabancı sermaye miktarı 22 milyar dolara çıkmıştır. Yabancı sermayenin Türkiye'ye geri dönmesinde Türkiye'nin AB ile Aralık 2004'te aldığı

müzakereleri başlatma kararı, AB uyum sürecini hızlandıracak düzenlemelerin yapılması, özelleştirme politikaları etkili olmuştur. Ancak 2008 küresel ekonomik krizin etkisiyle yabancı sermaye çıkışları hız kazanmıştır. 2008 yılı öncesi yabancı sermaye miktarının yarısı ülkeden çıkmıştır. 2009-2010 yılları arasında ülkeye gelen yabancı sermaye miktarı 8,6 milyar dolardan 9,1 milyar dolara yükselmiştir.

2.1.2.2.3. 2008 Krizi

Wall Street Journal, 19 Ocak 2008'de, Kindelberger'in "Manias, Panics and Crashes" kitabındaki modele atıfta bulunarak, finansal sistemin "Panik Aşaması"na girdiğini açıkça ilan etmiştir (Foster, 2008: 74). 2008 küresel krizi öncesinde ABD'de ortaya çıkan 2000 krizi, durgunluk beklentisiyle faiz oranlarının aşağıya çekilmesi nedeniyle yaşanmıştır. Aşağı çekilen faiz oranları satılan kredilerin giderlerini azalmıştır. Bu nedenle enflasyon yükselişe geçmiştir. Bu sefer enflasyon oranlarını aşağı çekmek için faiz oranları yükseltilmeye başlanmıştır. Bu da kredilerle borçlanan milyonlarca insanın bir anda borçlarını ödeyemez hale gelmelerine ve evsiz kalmalarına neden olmuştur. Bunun yanı sıra borç stoklarından piyasaya arz edilen Teminatlı Borç Yükümlülüğü (CDO)'ların yatırımcıların eline geçmesiyle kriz küreselleşmiştir (Ünal, 2012: 41).

2002-2006 döneminin ekonomi politikalarının en çok öne çıkartılan tarafı borç çevirebilmenin yanı sıra enflasyon rakamlarının aşağı çekilmesi olmuştur (BSB, 2008: 108).

2008 yılında kriz gözle görülür hale gelmiştir. Türkiye 2009 yılında tamamen krize girmiştir. Türkiye'de imalat sanayinin bütün kollarında önemli bir küçülme yaşanmıştır. Türkiye ekonomisi tarihindeki en ciddi küçülme oranlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Kriz diğer boyutuyla işsizliğin artmasına, istihdamın azalmasına, çalışma hayatının esnekleştirilmesine ve güvencesizliğe neden olmuştur (Sönmez, 2009: 12).

2008 küresel krizi, küresel piyasalara çevre-bağımlı ülke olarak eklenen ülkelerde daha çok hasar bırakmıştır. Merkez kapitalist ülkelerin tedarikçisi konumunda

bulunan bu ülkeler ve Türkiye’de sanayi sektöründe çok şiddetli hissedimiştir. Türkiye’de ihracat talebi daralmış, fabrika kapasiteleri azalmıştır. Bunun yanı sıra iç pazarda da talep azalmış, işsizlik yükselmiştir. Diğer yandan yabancı sermaye ve sıcak para çıkışları hız kazanmıştır (Sönmez, 2009: 24).

2008 yılının son dönemecinde merkez ülkelerden çevre ülkelere olan sermaye akışlarında tersine dönmeler ve ani durmalar gerçekleşmeye başlamıştır. 2008 krizi diğer krizlerden farklı olarak bu kez metropolden kaynaklanan bir kriz olmuştur. 1997-98 yıllarında ortaya çıkan Doğu Asya krizi olarak bilinen krize benzer şekilde küresel merkezlerden çevre-bağımlı ülkelere taşınmıştır (Boratav, 2010: 213).

2008 yılının yaz aylarında baş gösteren Merkez kriziyle ülke dışındaki kaynakların aniden ortadan kalkması ve hızlı bir biçimde maliyetlerinin katlanarak artmasından dolayı, Türkiye sanayisini üretim olanaklarından tamamıyla yoksun ve aynı zamanda büyük bir dış borçla karşı karşıya kalmıştır (Ekzen, 2009: 154). Şirketlerin borçluluğu 2002 yılı başlarında 33 milyar dolardan 2008 ortalarında 122.4 milyar dolara yükselmiştir. Beş yıllık borçlanma yüzdesi %298,6 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’nin dış borçlanma oranı ise %96’ya katlanmıştır (Ekzen, 2009: 156).

2008 küresel ekonomik krizi başta ABD’yi derinden etkilemiştir. 2009 yılının sonuna kadar etkileri devam etmiştir. Gelişmiş merkez kapitalist ekonomilerde büyüme oranları sıfıra hatta eksilere kadar düşmüştür. Küresel zincirin çevre ülkelerinde de büyüme hızı yavaşlamış ya da ekonomileri daralmıştır. AB bölgesinde bulunan ülkeler ise 2007-2009 yılları arasında ABD merkezli krizden kaynaklı olarak, likidite ve sermaye bakımından zor duruma düşmüştür (Atbaşı, Erdem; 2011: 39-40).

ABD’ de 2008-2010 yılları arasında işsizlik oranı iki katına çıkmıştır. Fed’in 2008-2015 yılları arasında izlediği faiz oranlarını düşük tutma ve genişleyici maliye ve para stratejilerini devam ettirmesi 2015 yılında işsizlik rakamlarının 2008 yılı öncesine dönmesini sağlamıştır. 2008 küresel ekonomik krizinin ana nedeni olarak görülen Avrupa borç krizinin en fazla hasar verdiği ülkelerden biri de İtalya olmuştur. İtalya’da işsizlik oranı %13’e kadar çıkmıştır (Üzar, 2017: 287).

2008 küresel krizi öncesi Türkiye’de 2008’in ikinci çeyreğinde yabancı sermaye oranı GSYİH’nin %8’ine tekabül etmektedir. Krizle birlikte bu oran %0,4’e kadar gerilemiştir. 2010 yılında bu oran %9,4’e yükselmiştir (Atbaşı, Erdem; 2011: 61).

2008 küresel krizinin Türkiye’ye etkisi daha çok reel sektörde hissedilmiştir. İhracat oranlarının hızlı bir biçimde düşmesi nedeniyle şirketler ve bireyler tasarrufa giderek iç piyasanın negatif yönde etkilenmesine neden olmuştur. 2008 yılının sonlarına doğru bu nedenlerden dolayı Türkiye ekonomisi %6,2 daralmıştır. Reel sektörde kapasite kullanım oranı düşmüştür ve işsizlik oranları yükselmiştir (Acet, Güvenek ve Karakaş, 2018: 43).

Yabancı sermaye girişleri 1994 ve 2001 krizlerinde yaşandığı gibi 2007 ve 2008 aralığında kaçışa dönüşmüştür. 2007 yılının hemen başından 2008 yılının sonuna kadar olan dönemde GSYİH’nin %3’ü oranında yabancı sermaye kaçıışı meydana gelmiştir. Ancak sıcak paranın kaçışının aksine doğrudan yabancı yatırımlar ülkeye girişe devam etti. 2006-2007 döneminde benzer bir durumu Meksika da yaşanmıştır. Diğer yandan bu gelen yatırımlar daha çok ele geçirme ve birleşmelerden meydana gelmiştir. Yabancı sermaye girişleri 2009’un sonunda tekrar yükselişe geçmiş ve 2010’un ortasında yabancı sermayenin GSYİH’ye oranı %7 oranına kadar yükselmiştir. 2009’da tekrar ülkeye geri dönen yabancı sermayenin önemli bir kısmı sıcak para biçimindedir (Atbaşı, Erdem; 2011: 52).

2008 küresel krizi Türkiye ekonomisine ağır hasarlar vermiştir. 2008 yılında büyüme oranının %0,07’ye kadar gerilemiş, 2009 yılında milli gelir %4,7 oranında azalmıştır. Diğer bir ifadeyle milli gelir 2009 yılında 2007 seviyesinin %4,1 altına düşmüştür (BSB, 2011: 228).

III. BÖLÜM

3. KÜRESELLEŞME SÜRECÜNDE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK VE GELİR DAĞILIMINDA ORTAYA ÇIKAN DÖNÜŞÜM

3.1. Küreselleşmenin Türkiye'de Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri

1980 yılından itibaren tüm Dünyada neoliberal ekonomi politikalarına geçilmesiyle birlikte, DB ve IMF aracılığıyla büyümekte olan ekonomilere (Dış borçların tekrar planlanmasının şartı olarak) dayatılan ekonomik istikrar ve yapısal reform planları, milyonlarca kişinin alım gücünün düşmesine ve yoksullaşmasına yol açarken, diğer yandan kimi ülke ekonomilerinin batmasına ve paralarının istikrarsızlaşmasına yol açmıştır.

Bu uyum ve reform programları gelişmekte olan ülke ekonomilerini kırılgan hale getirmiştir. Birçok gelişmekte olan ülkede alım gücü düşmüş, sağlık ve eğitim gibi temel insan ihtiyaçları karşılanamaz hale gelmiştir. Sayısı yüz binleri bulan çocuklar temel öğrenim hakkından olmuştur. DB tarafından desteklenen birçok proje insanların kitlesel bir biçimde mobilize olmasına, çevrenin ve ormanların yıkılmasına neden olmuştur. Uyum ve reform programları yerkürenin belli başlı bölgelerinde kolera, verem ve sıtma gibi hastalıkların tekrar yayılmasına neden olmuştur. IMF ve DB ilaçları 1980'li yılların sonundan itibaren eski Sovyet ülkelerine, Yugoslavya'ya ve Doğu Avrupa'ya dayatılmıştır. Diğer yandan reformlar ve uyum programları Batı Avrupa, ABD ve gelişmiş merkez ülkelerde de farklı yöntemlerle hayata geçirilmiştir. Tüm dünyada hayata geçirilen bu dönüşüm 30 yılı aşkın süredir her yerde aynı ideolojik ve teorik temele sahip olmuştur (Saltık, 2000: 6).

Küreselleşen yeni dünyada, dünya nüfusunun yarıya yakını yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Dünyanın en zengin yedi insanın serveti, dünyanın en yoksul 41 ülkesinden (567 milyon kişi) daha fazladır. Yaklaşık 1 milyar insan kitap okuma imkanına sahip olamadan ya da ismini dahi yazmadan 21. yüzyıla adım atmıştır (Memiş, 2014: 157).

Bütün dünyada savunma sanayilerine ve silahlanmaya ayrılan bütçenin %1'i ile tüm çocukların eğitim alması sağlanabilmektedir. Günlük 29 bin çocuk hayatını kaybetmekte ve dünya çocuk nüfusunun yarısı yoksulluk çekmektedir. Bu sayı 1 milyar çocuk demektir. Temel öğrenimden yararlanamayan dünyadaki çocuk sayısı 121 milyona ulaşmıştır. Dünya üretiminin %86'sı merkez kapitalist ülkelerdeki nüfusun %20'si tarafından tüketilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde 2,6 milyon insan temel sağlık hizmetlerine ulaşamamakta, 1,1 milyon insan temiz ve yeterli su ihtiyacını karşılayamamaktadır. Merkez kapitalist ülkelerde yaşayan insanların %12'si suyun %85'ini tüketmektedir. Dünya nüfusunun ulaşılabilir ve nitelikli bir eğitim alabilmesi için ayrılması gereken bütçe sadece 6 milyar dolar, beslenme ve temel sağlık ihtiyaçları için ise 13 milyar dolardır. Buna karşın; ABD'de ve AB ülkelerinde evcil hayvanların bakımı için harcanan para 17 milyar dolar, yine ABD'de kozmetiğe 8 milyar dolar, Batı Avrupa'da sigara tüketimine 50 milyar dolar, alkollü içeceklere 105 milyar dolar harcanmaktadır (Memiş; 2014: 157).

24 Ocak Kararlarıyla 1980 yılında başlayan dönüşüm Türkiye'yi yabancı sermayeye açık hale getirmiştir. Yeni bir birikim modeli oluşturmak için hayata geçirilen düzenlemelerle meslek ve işçi örgütlerinin gücü kırılmıştır. İş hayatı çalışanlar aleyhine esnekleştirilirken, reel ücretler düşmüştür. Kamu harcamaları ve sosyal yardımlar yeni ekonomi politikaları gereği kısıtlanmıştır. Ekonomide ihracatın ithalatın gerisinde kalmasıyla borçlanma miktarları yükselmiştir. Özelleştirmeler bu borç yükünü hafifletmek için hayata geçirilmiştir. 24 Ocak Kararlarıyla hayat bulan liberalizasyon süreci, 1980-1989 aralığında yabancı sermaye akımı diğer bir ifadeyle borçlanma şartıyla, gelir dağılımının çalışanlar, çiftçiler ve memurlar aleyhine bozulmasına ve gelir dağılımı adaletsizliğinin kök salmasına neden olmuştur (Cesur; 2016: 140).

24 Ocak 1980 programı çerçevesinde hayata geçirilen, fiyat serbestleşmesi ve fiyatların denetimsiz hale gelmesi, kamu iktisadi teşekkülleri zamları ve kur ayarlaması gibi şok tedavisi uygulamaları, 1977 yılı itibariyle IMF'nin Türkiye'den talep ettiklerinden bile çok daha fazla bir birikim yaratmış, kısaca IMF'nin istediklerinden fazlası verilmiştir. 24 Ocak Kararları'nı yalnızca başlı başına bir istikrar programı olarak değerlendirmek yanlıştır. Bu programla küresel sermayenin bilhassa DB aracılığıyla piyasaya sunduğu, içeride ve dış dünyada piyasanın tamamıyla serbestleşmesiyle küresel ve ulusal sermayenin iş gücü piyasasına ve emeğe karşı korunaklı ve avantajlı hale getirilmesi gibi iki kritik ana hedefle ortaya çıkan bir yapısal reform ve uyum görüncesine de sahiptir. 24 Ocak programının değinilmeyen bu kısmı zamanla kendini daha çok gösterecektir (Boratav; 2005: 148).

12 Eylül darbesinden 1988 yılına kadar geçen dönemde işçi ve meslek örgütleri çok zayıf ve etkisiz kalmıştır. Bu kurumların etkisizliği ve zayıflığının da katkısıyla reel ücretler 1988 yılında 1983'ün (tüketici fiyatlara göre %18, toptan fiyatlara göre %7 oranında) altında kalmıştır. 1980-1988 yılları arasında, destekleme alımlarının görece olarak daralmaya devam etmesi, iç ticaret hadlerinin tarım aleyhine seyretmesini belirleyen politika değişkeni olarak gösterilmelidir (Boratav; 2005: 152).

Bu dönemde reel olarak ücretlerde yarı yarıya bir düşüş gözlenmiştir. Resmi açıklamalara göre 1983 ile 1987 arasında satın alma gücü açısından ücretlerdeki düşüş %50 oranına ulaşmıştır. 1977 yılı temel alındığında ücretlerdeki düşüş %75'e ulaşmıştır. Diğer bir ifadeyle bir işçi 1987'de aldığı ücret ile satın alabileceği bir malın, ancak 1/4'ünü alabilecek duruma gelmiştir. 1 kg ekmek için 1983'te 23 dakika çalışan bir işçi, 1988'de 45 dakika, 1983'de 1 kg et için 4 saat 22 dakika çalışan bir işçi, 1988'de 7 saat 22 dakika çalışmak durumundadır. 1988'de yapılan bazı toplu sözleşmeler ile rakam olarak yüksek gibi görünen artışlar (%130'lara varan ücret artışları), gerçekte alım gücü açısından 1980 öncesine göre son derece düşük olmuş ve geride kalmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda, çalışanların milli gelirden aldıkları pay, 1976'da % 34'den, 1988'de %14'e gerilemiştir.

Çalışanların reel ortalama ücretlerinde 25-30 yıllık gerileme sürekli devam etmiştir. Ücretlilerin satın alma gücü 1963'lerin düzeyine düşmüştür. Petrol-İş'in 1987'de yayımlanan yıllığında yer alan ulusal gelir-ücret endeksi tablosunda, 10 yıllık dönemde (1977-1987) kişi başına düşen ulusal gelirin %33.2 arttığını, aynı dönemde gerçek ücretlerin %60.8 azaldığı belirtilmiştir.

Asgari ücret, ücretli çalışanların ortaya koyan önemli bir göstergedir. Hem işgücünün karşılığı olması, hem de taban ücreti olması açısından, işçi sınıfının ücretlerini etkileyen önemli bir özelliğe sahiptir. 1988'de asgari ücret brüt 126.000TL dir. Bunun ele geçen net tutarı 83.766 TL'dir. Oysa beslenme, konut, ulaşım, kültür harcamaları, giyim, sağlık vb. gibi ihtiyaçların ortalama gideri toplam 140 ile 150 bin TL arasındadır (Oğuz, 1995: 8).

1980'ler boyunca Türkiye'de reel ücretler sürekli düşerken, TL dolara karşı önemli ölçüde değer kaybetmiş ve enflasyon sürekli yükselmiştir. Bu durum işgücü maliyetlerinin düşmesine neden olmuş ve küresel sermayeyi avantajlı konuma getirmiştir. Diğer bir deyişle, küresel kapitalist sisteme bağlı herhangi bir piyasada işgücü maliyetlerinin dolar cinsinden düşmesi için ya ücretler düşmeli veyahut da enflasyonun üstünde devalüasyonlar gerçekleşmeli ya da bu ikisi birlikte gerçekleşmelidir. 1980'den itibaren Türkiye'de yabancı sermaye çekebilmek için her iki yöntem de uygulanmıştır (Boratav; 1995: 40).

24 Ocak Kararları sonrasında yeni ekonomi programının hayata geçmesiyle kırlardan kent merkezlerine doğru hızlı bir göç dalgası başlamıştır. Bunda program çerçevesinde uygulamaya konulan, tarım ürünleri ithalatı üzerindeki denetimin kalkması ve tarımsal destek programının uygulanmaya başlaması temel etken olmuştur. Tarımda istihdamın payı 1980-2012 yılları arasında %50,6'dan %24,6'ya gerilemiştir. Buna paralel olarak tarımın ve hayvancılığın toplam ihracattaki payı da sürekli gerilemiştir. 2012 yılında tarım ve hayvancılığın ihracattaki payı %3,4 olarak açıklanmıştır. 1980 sonrası dönemde imalat sanayii Türkiye ihracatının demirbaşı haline gelmiş ve ihracattaki payı %90'ı geçmiştir.

1983'te katma değer içinde sermaye gelirlerinin payı %44 iken 1987'de %66'ya çıkmıştır. Buna karşılık ücretin payı aynı dönemde %56'dan %34'e düşmüştür. Ücretin gelirdeki payı kamu sektöründe 1983'te yüzde 75 iken 1987'de yüzde 41'e inmiştir, 1989'da yüzde 55 olmuştur. Özel sektörde ise 1983'te ücretlerin katma değerdeki payı yüzde 43 iken 1987'de yüzde 29'a kadar gerilemiştir (Buğra, Savaşkan; 2014: 87).

Türkiye'de 1980 sonrasında reel ücretlerin düşürülerek iç pazardaki talebin ve tüketimin daraltılmasıyla, uluslararası piyasalara ihraç edilmek için artık yaratılması politikası, yeni ekonomi politikalarının temel karakteristiğini oluşturmuştur. (Lopçu, Çakmaklı, Yıldırım; 2011: 1178).

Sermaye hareketlerinin serbest bırakılması sonrasında Türkiye'de artan ekonomik bozulmalara ek olarak ortaya çıkan Körfez Krizi neticesinde fiyat beklentileri, yatırım ve üretim üzerinde negatif etkiler yaratmıştır. Körfez Krizi'nin savaşıyla devam etmesi Ortadoğu piyasalarına olan güveni azaltmış ve Ortadoğu piyasası daralmıştır. Bu yabancı sermaye akımlarının tersine dönmesine, turizm sektörünün krize girmesine neden olmuştur.

1990 sonunda Türkiye ekonomisinde yeni alınan tasarruf tedbirleri, ücretlerin artması ve kredi faiz oranlarının hızlıca yükselmesi üzerine maliyetler yükselmiş ve ekonomi daha da bozulmuştur. 1991 sonu alınan erken seçim kararıyla beraber hayata geçirilen genişleyici maliye stratejisi, ekonomide 6 aylık bir canlanma meydana getirmiş ve bu durum 1992 yılının son çeyreğine kadar sürmüştür. Erken seçim sonrası iktidar olan hükümet bu stratejiyi takip etmiş ve büyüme hızı oranı yükseliş göstermiştir. Bu strateji 1994 yılına kadar devam ettirilmiştir. Büyüme oranının yükseliş göstermesindeki temel etken ise ülkeye gelen sıcak para olmuştur.

Türkiye'de küresel piyasalardaki istikrarsızlık sonrasında 1994 krizi yaşanmıştır. Kriz sonrası Türkiye ve IMF arasında Stand-By anlaşması imzalanmış ve 5 Nisan Kararları alınmıştır. IMF ile imzalanan bu anlaşmanın süresi Temmuz 1994-Eylül 1995 dönemini kapsamaktadır. Bu dönemde ücretler düşmüştür. Bunun temel sebebi yeni uyum programı çerçevesinde ücretlerin baskılanarak iç pazardaki talebi daraltmak ve

sıkı para politikasının uygulanmaya başlanmasıdır (Lopçu, Çakmaklı, Yıldırım; 2011: 1188).

1994 yılında DB tarafından yapılan gelişmişlik sınıflandırmasına göre Türkiye, alt orta gelirli ülkeler sınıfına dâhildir. Bu sınıflandırmaya dâhil olan 132 ülke arasında Türkiye 43. sırada bulunmaktadır. Gelir adaletsizliği istatistiklerinde ise Türkiye 0,49 gini katsayısına sahip olup en eşitsizler sınıfında 92 ülke arasında 19. sırada yer almaktadır. Dünyadaki yoksulluk istatistiklerinde de Türkiye bir hayli öndedir. 1980'den sonra popüler hale gelen küreselleşme söylemi ve çabalarına rağmen Türkiye, yoksulluk sıralamasında 132 ülke arasında 53. sıradadır. 1994 verileri ile Türkiye'de nüfusun %2.4'ü günde 1 doların altında ve nüfusun %18'i günde 2 doların altında bir gelirle yaşamak zorundadır. Diğer bir ifadeyle nüfusun toplam %20.4'ü yoksulluk sınırının altında kalmıştır (Sönmez, 2001: 105).

Küresel piyasalarda ortaya çıkan dalgalanmalar ve krizler Türkiye'de 1994, 1999 ve 2001 krizlerinin yaşanmasına neden olmuştur. Bu kriz dönemlerinde kitlesel işten çıkarmalar görülürken, işsizlik oranları ciddi artışlar göstermiştir. İşsizlik oranlarının sürekli artış göstermesine rağmen GSMH aksi yönde sürekli artış göstermiştir. Bunda 1999-2001 kriz dönemlerinin etkisi olmasına rağmen tek sebep bu değildir. Asıl neden Türkiye ekonomisinin 1980 sonrası giriştiği yapısal dönüşümün devam etmesi, bu değişimden negatif anlamda ve yoğun bir biçimde üretimin temel faktörü olan emeğin etkilenmesi söz konusudur. Küresel sermayeye eklenme çabaları sonucunda dış ticaret sermaye sapmalı teknolojik yenilenme bir strateji haline gelmiş ve emeğin üretimdeki niceliği daraltılmış, tersine kişi başına düşen sermaye miktarı artmıştır. Küreselleşme veya dış ticaretin serbestleşmesi politikasının reel piyasalarda yaratacağı etki kestirilememektedir. Küresel piyasalara entegrasyon çabaları tüm sektörlerde hızlı iniş ve çıkışları beraberinde getirmektedir. Türkiye'nin Gümrük Birliği anlaşması yapılmadan önce temel hedefi tarım ve tekstil ihracatçısı olmak yönündeyken, Türkiye bugün demir çelik, beyaz eşya ve otomotiv ihracatçısı bir ülke konumundadır (Bakkalcı, Arın; 2011: 99).

IMF'nin Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de misyonlarından biri reel ücretlerin düşürülmesi ve emek lehine ortaya çıkabilecek iyileştirmelerin önüne geçmektir. Bu iyileşmeler aynı zamanda finansal/ekonomik kriz anlarında da bertaraf edilmektedir. Türkiye ekonomisinin ve politikalarının 1999 yılı sonrasında IMF gözetiminde ve denetiminde geçtiği yıllar boyunca bölüşüm ilişkilerinde makasın sürekli açıldığı görülmektedir. Sermaye sürekli büyürken, emek sürekli küçülmekte, yoksulluk ve işsizlik artmaktadır. Bu durum tesadüfi değildir. IMF'nun reçetelerinin bu asgari unsurları, 1999 sonrasında birtakım niyet mektupları ve standby anlaşmalarında rahatça görülebilmektedir (Boratav; 2005: 195).

1970'lerin sonunda doğru Türkiye'de reel ücretlerin en yüksek olduğu son dönem olarak kabul edilmektedir. 1978 sonu 2002 yılları arasında ise reel ücretler, gelir olarak veya emek maliyeti açısından da olsa, çok büyük oranda gerilemiştir. Bu aralıkta sanayi sermayesi neredeyse üç kat büyümüştür. 1978-1999 aralığında ücretler, %37'den %21'e gerilerken, 2000 sonrasında da bu gerileme devam etmiştir (Boratav; 2005: 196).

DİE tarafından 2002 yılında hazırlanan yoksulluk çalışmasına raporuna göre; bireylerin %1.35'inin yani 926 bin insanın gıda harcamalarını karşılayamadığı, açlık sınırının altında yaşadığı, % 26.96'sının yani 18 milyon insanın yoksulluk sınırının altında yaşadığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra DİE'nin bu raporunda çalışma biçiminin ve işsizliğin yoksulluğun temel nedenleri olduğu not edilmiştir. Raporda 2002 yılı itibariyle en yüksek yoksulluk oranına sahip sınıf %45,01 ile geçici-mevsimlik işçiler, en düşük oranlı sınıf olarak ise %8,99 ile işverenler olarak belirtilmiştir. Bilhassa kırsal alanlarda bir hayli yüksek nüfus oranına sahip ücretsiz ev işçilerinin de ikinci sırada yoksulluk riskine sahip sınıf olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı görülmüştür. İşsizlerde yoksulluk riski, Türkiye genelinde %32,44, kentsel merkezlerde %22,99, kırsal alanlarda da %62,56 olarak tespit edilmiştir (Yüceol, 2005: 498).

Küresel entegrasyonun temel unsuru olarak ücret dışı maliyet kalemi olan sosyal güvenlik bütçesi ve vergilerdeki azalmanın istihdamı artıracığı genel kanıdır. Bu sayede doğrudan yabancı yatırımların düşük ücretli bölgelere ve ülkelere gerçekleştirileceği varsayılmaktadır. 1980 sonrası ortaya çıkan yeni mali sistem, mevcut üretim

örgütlenmesi ve istihdam biçimlerinde olduğu gibi işgücü maliyetlerinin düşürülmesi için de esnek hale gelmesi için basınç oluşturmuştur. Piyasa koşullarına uygun bir şekilde işgücü maliyetleri azalırken, diğer yandan, güvenceli ve uzun süreli işlerin yerini, geçici, güvencesiz ve belirsiz ve sermaye yanlısı istihdam biçimleri geçerli hale gelmiştir (Boratav; 2010: 833).

İşgücü maliyetlerinin yüksekliği gerekçe gösterilerek sermaye sınıfı emek-yoğun istihdam sürecini terk ederek sermaye-yoğun istihdam biçimlerine yönelmiştir. Bunun sonucunda işsizlik oranları yükselirken, işgücü maliyetleri aşağı çekilmiştir. Sosyal güvenlik bütçesi ve düzenlemeleri, ücret ve iş güvencesi gibi temel unsurlar sermaye sahipleri tarafından piyasanın gelişmesinin önündeki engeller olarak görülmüştür. Bu maliyetleri azaltmak için tüm kamu harcamalarından ve müdahalelerinden uzaklaşılması temel ekonomi politika olarak benimsenmiştir. Fakat işgücü maliyetlerinin azaltılması yöntemiyle istihdam oranında bir artış olsa da, istihdam kalitesinde bir iyileştirmeden bahsetmek mümkün değildir. Bu anlamıyla yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye çekilmesinin maliyeti işgücüne yüklenmiştir (Cesur, 2016: 133).

Türkiye’de gelir dağılımındaki adaletsizlik gözle görülür biçimde artmıştır. Süregelen yapısal uyum politikaları ve reformlar bu adaletsizliği derinleştirmiştir. Yüksek gelirlilerle alt gelirliler arasındaki makas giderek açılmaktadır. Bu makasın açılmasında izlenen son dönem ekonomi politikaları etkili olmuştur. Türkiye’de 2008 yılında gerçekleştirilen anket sonuçlarına göre ulusal yoksulluk sınırı, yoksulluk oranları; ulusal yoksulluk sınırının altındaki nüfusun %17,1’den 2009 yılında bu oran yükselerek % 18,1’e çıkmıştır (The World Bank, 2015: 1).

Türkiye ekonomisi 2002-2007 aralığında yaklaşık %7 oranında büyürken, işsizlik oranı azalma bir yana nerdeyse ikiye katlanmıştır. Büyüme oranı yüksektir ama hormonludur. Kaldı ki, 2002-2007 aralığındaki herkesin dilindeki büyüme oranı (%7) sadece Türkiye’ye özgü bir şey de değildir. Söz konusu yüksek büyüme, dış kredi (borçlanma), yabancı sermaye ve sıcak para girişine dayanmaktadır. Sıcak parayı ülkeye çeken de yüksek faizlerdir. Eğer siz dünya faiz oranlarının çok üstünde faiz öderseniz,

spekülatif sermaye (sıcak para) elbette gelirdi ve gelmiştir. Yüksek oranlı büyümenin dayandığı ikinci temel, döviz kurunun düşük tutulması, bastırılmasıdır. Döviz kuru bastırıldığında, özel sektörün dışarıdan borçlanması kolay ve 'avantajlı' hale gelmiş, düşük kur ithalatı özendirilmiş ve sanayiciler girdileri dışarıdan ithal etmeyi tercih etmiştir. Diğer bir ifadeyle, sanayi üretimi için gerekli ara-malların çoğu ithal edilmiştir. Bu da dış borçları ve dış ticaret açığını büyütmüş, dışarıda istihdam, içerde işsizlik yaratılmıştır. Bir de buna bastırılmış reel ücretler eklenince çember tamamlanmıştır. Nitekim 2003-2008 döneminde doğrudan yabancı yatırımcılar ve 'sıcak paracılar' (Portföy yatırımcıları), yaklaşık 30 milyar dolar kar transferi yaparak rekor kırdımışlardır. Türkiye büyüme rekorları kırarken, başkalarının kırdığı bu rekor gözden kaçmıştır (Başkaya, 2011: 135).

Türkiye ekonomisi 2001 krizi sonrasında büyüme hızı yükselişe geçerken, bu yükseliş istihdama yansımamıştır. Büyüme Türkiye'de istihdam yaratmamıştır. 2002 sonrası dönem istihdam yaratmayan büyüme temelinden büyüme ivmesinin düşüp, işsizlik oranlarının yükseldiği azalan büyüme yükselen işsizlik temeline geçmeye başlamıştır. 2002-2008 aralığında yurtiçi gerçek hasılanın yıllık artış miktarı ortalamasının %6,4, imalat sanayii reel katma değer yıllık artış miktarı ortalamasının %7,1 olduğu görülmektedir. Yine bu aralıkta yıllık istihdam artış oranı tam tersi yönde seyretmiş, %0'a yakın bir olumsuz bir ivme yakalamıştır. Ekonomik büyüme hızı yavaşlarken 2004 yılı sonrasında imalat sanayii reel katma değer ortalamasını yıllık artış miktarı ve yurtiçi hasılanın ortalama yıllık artış oranı sırasıyla %4,5 ve %5,3 olarak kayda geçmiştir. İstihdam oranı ise yıllık ortalama %1,2 oranında düştü. Tarım sektörü sürekli gerilemiş ve istihdamdaki payı önemli oranda azalmış, tarım dışı istihdam oranlarının giderek daralması ve belli dönemlerde sıfırın altına düşmesi ve nüfusun artışıyla birlikte işgücü piyasasındaki genişleme özellikle 2004 yılı sonrasında ortaya çıkan yüksek işsizlik oranlarının önemli nedenleri olmuştur. 2002-2007 aralığında 18 yaş üstü nüfus (kümülatif bir biçimde) 1.182.000 kişilik bir artış gösterirken sivil işgücü 460.000 kişilik bir azalma göstermiştir. İş gücüne katılım miktarı da 2 puan gerilemiştir. Yine bu dönemde tarım sektöründe 2.016.000 kişilik bir azalma yaşanırken, sanayide 274.000, hizmette 1.485.000 kişilik istihdam yaratılabilmıştır. Ancak bu istihdam miktarları tarım sektöründeki toplam kaybın altında kalmıştır. İşgücüne katılım miktarı

diğer anlamıyla iş bulma imkânlarını kaybeden ve umutsuzluğa kapılan sivil nüfusun ne durumda olduğunu gösteren istatistiklerdir. Bu oran düşmesine rağmen işsizlik oranlarında gözle görülür bir düşüş yaşanmaması da mevcut problemin esas itibariyle sanılandan çok daha tehlikeli boyutlara ulaştığını göstermektedir.

2007 senesinde %10,6 seviyesine tırmanan resmi işsizlik oranı 2008 senesinde %13,6 olarak kayıtlara geçmiştir. Kentlerdeki işsizlik oranı 2007 senesinde %12.2'den 2008 senesinde %15.4'e kadar yükselmiştir. 2008 senesinde sanayi sektöründeki istihdam edilen 210.000 kişi işsiz kalmıştır. Tarım dışı işsizlik miktarı 2007 senesinde %13 olarak kayıtlara geçerken, bu oran 2008 senesinde %17,3'e kadar çıkmıştır. Türkiye'de istihdam yaratamama sorunu küresel krizin yeniden sahneye çıktığı 2008 senesi öncesinde de vardır. 2001 krizi sonrası büyüme parametrelerinin ortaya çıkardığı en kritik sorunlardan biri olarak değerlendirilmektedir. 2008 küresel krizi ise bu sorunu daha derinleştirmiştir (BSB, 2009: 99).

Türkiye'de 2007 yılında 328 bin kişinin açlık sınırında, 12 milyon 261 bin kişinin de gıda ve gıda dışı harcamalarını karşılamakta güçlük çektiği tespit edilmiştir. Yine 2007 yılında kent merkezlerinde 4 milyon 968 bin kişinin de kırdaki 7 milyon 293 bin kişinin gıda ve gıda dışı harcamalarını karşılayamadığı tespit edilmiştir. 2007, 2008 ve 2009 yıllarındaki istatistiklerde kent ve kır arasındaki gıda ve gıda dışı harcamalarını karşılayamayanların sayıları arasında önemli bir olduğu tespit edilmiştir. DB'nin yayınladığı yoksulluk istatistiklerinde yoksulluk sınırını günlük 1 Amerikan doları olarak belirlenmiştir. 2007 yılında Türkiye'de, günlük geliri 2.15 doların altında yoksul sayısı 356 bin kişi civarında olup, kentte yaşayan 43 bin, kırdaki yaşayan 313 bin kişinin bu yoksulluk sınırında yaşamaktadır. Yıllar bazında baktığımızda bu sınırın altında yoksul olan kişinin sayısının azaldığını hatta 2009 yılında 159 bine gerilediği tespit edilmiştir. Kişi başı geliri günlük 4.3 doların altında olan kişinin rakamlarına bakıldığında; bu rakam 2007 yılında 5 milyon 796 bin kişiyken, bu rakam zamanla gerileme göstermiştir. Sonuç olarak Türkiye'de yıllar itibariyle yoksullukta azalma görülmesine rağmen, yüksek seviyelerde yoksulluğun olduğu görülmektedir (Arpacıoğlu, Yıldırım; 2011: 70).

Küresel ekonomiye entegre olma çabaları Türkiye ekonomisini kırılgan ve istikrarsız hale getirmiştir. Türkiye'ye IMF ve DB tarafından çizilen programlar Türkiye'nin bağımlı bir ülke haline gelmesine yol açmıştır. 1980-2008 aralığında yapısal uyum programları esasının her evresinde kamu ekonomisinin etkinlik alanı daraltılmış ve kamunun üretim, yatırım ve işletmecilik faaliyetleri bütünüyle ortadan kaldırılmıştır. Sahip olunan kamu işletmeleri özelleştirmeler yoluyla elden çıkarılmıştır. Kamu ekonomisinin faaliyet dışına çıkarılması sürecinde 1980-2008 aralığında Türkiye'de kamu mülkiyetinden ve yönetiminden çıkıp el değiştiren toplam sermaye stokunun değeri tam olarak bilinmemekle birlikte özele transfer edildiğini söylemek mümkündür (Ekzen, 2009: 134).

Ulusal bir ekonominin üretim gücünü belirleyen en temel güç sahip olduğu kamu sermaye stokunun büyüklüğü ve sektörler arası dağılımıdır. 24 Ocak Kararları sonrasında izlenen ekonomi politikaları neticesinde, Türkiye'nin toplam sermaye stokunda, kamu ekonomisinin stoklarında özelleştirme, uyum ve entegrasyon kararlarına bağlı olarak bir yok olma hali söz konusudur. Aynı zamanda özel sermaye stokunda da yabancılaşma yolu ile azalma yaşanmıştır. Kamunun iktisadi faaliyetlerinin özelleştirme yolu ile küçültülmesi ve yabancılaşması kriz dönemlerinde yabancı sermayenin kaçışıyla birlikte işsizlik ve yoksulluk yaratmaktadır. Özelleştirme yoluyla elde edilen gelirler ise dış borç stokunun eritilmesi için kullanılmış, ekonomik faaliyetler ve toplam sermaye stokuna dahil edilmemiştir. Ekonominin iki kesiminde sermaye stoku açısından bu yapı ortaya çıkarken, her iki kesimde de borçluluk 1980 öncesine karşılaştırıldığında ciddi bir biçimde artış göstermiştir. Türkiye 1980-2008 aralığında bu piyasa uyumlama süreçli sürecin sonunda tüm ekonomi politika araçlarının yitirmiş konumdadır. Para ve kur politikaları tamamıyla küresel sermayenin ve uluslararası finans piyasalarının yönlendirmesi altındadır. Yurtiçi tasarruf politikaları uluslararası yönlendirmelere bağlı bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Maliye politikaları ise tek bir araca indirilmiştir. Birincil fazlanın (Faiz Dışı Fazla) yönetilmesi dışında bir hedefi kalmayan maliye politikası dışında elindeki bütün araçları kaybetmiştir (Ekzen, 2009: 135).

Türkiye’de 2009 yılında TÜİK tarafından hazırlanan Yoksulluk Çalışması raporunda; bireylerin yaklaşık %0,48’i yalnızca gıda harcamalarını kapsayan mutlak açlık sınırının, %18,08’i ise gıda ve gıda dışı harcamaları kapsayan yoksulluk sınırının altında yaşadığı görülmüştür. 2009 yılında mutlak yoksulluk sınırı merkez ülkeler için 14,40 dolar olmuş, Türkiye’nin de içinde bulunduğu ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan grup için bu miktar 4 dolar, Latin Amerika ve Karayipler için 2 dolar, az gelişmiş yoksul olarak tanımlanan ülkeler için kişi başına günde 1 dolar olarak tespit edilmiştir (Taş, Özcan; 2012: 3).

Türkiye’nin 1980 sonrasında uygulamaya başladığı 24 Ocak Kararları ile bir önceki dönemin ekonomi politikaları terk edilmiş ve küresel işbölümünde bir pozisyona yerleşilmiştir. Bu pozisyon gereği, sanayinin payı büyük ölçüde azalıp, hizmet sektörünün hacmi genişlerken; Türkiye düşük katma değerli ürünleri, basitleştirilmiş teknolojilerle üreten bir üretim merkezi haline gelmiştir. Sanayi sektörüne benzer biçimde tarımda da gerek gelir, gerek istihdam anlamında gerileme yaşanmıştır. Sonuç olarak, emeğin ulusal gelirden aldığı pay sistemli bir biçimde azaltılmıştır. Üstelik ticari serbesti ve dış satıma yönelik sanayi sektörünün gelişimi ile formel istihdam arasında bağıntı kurulamamış; özel sektör enformel istihdama yönelirken, kamu sektörünün payı giderek azalmıştır. Dolayısıyla ticari ve mali serbesti sonrası ortaya çıkan örüntüde, hem sınıf içi, hem de sınıflar arası gelir farkının önemli ölçüde arttığı görülmektedir (Cesur; 2016: 143).

Boratav tarafından hazırlanan 1997-2009 yıllarını kapsayan ve çalışmada 2001 krizi sonrasında bölüşüm ilişkilerinin emek aleyhine seyrettiği vurgulanmaktadır. Üstelik 2002-2007 yılları arasındaki genişleme çevrimine rağmen, emekle ilgili göstergelerde bir iyileşme sağlanmamıştır. Bu dönemde emek verimliliğinde bir artış sağlansa bile gerçek ücretlerdeki aşınma %10 civarında seyretmiştir.

Bununla birlikte asgari ücret 2003-2008 aralığında %30 oranında artmış; ama yine de %34-38 oranında artan emek verimliliğinin gerisinde kalmıştır. Bu anlamda, 2000 yılı sonrası verileri ihtiyatla değerlendirilmesi gereken Hanehalkı İşgücü Anketleri bir yana bırakılacak olursa, işçi sınıfının krizlerden sakınma esnekliğinden tamamen

yoksun olduğu; dolayısıyla hem ulusal, hem de küresel krizlerle karşılaşılan 2000'lerde kazanımlarının arttırmasının söz konusu olamayacağı ortaya çıkmaktadır (Cesur; 2016: 147).

2009 yılı sonunda GSYH' nin bileşiminde: Tarım; %8; Sanayi; %30 ve Hizmetler; %62 paya sahiptir. Dikkat edilirse GSYH içinde tarım sektörünün payı 1923'de %43 iken %8'e gerilmiş, sanayinin payı 3 kat, hizmetlerin payı da %34 oranında büyümüş görünmektedir. 2009 sonu itibariyle kişi başına düşen gelir de 8.590 dolara yükselerek, geride kalan 86 yılda 1105 kat artmıştır. Bir bütün olarak toplumun 1105 kat 'zenginleştiği' de söylenebilir ama bireysel zenginliğin [refahın] sadece 186 kat arttığı görülmektedir. Bunun nedeni olarak hızlı nüfus artışı gösterilmektedir. 2009 yılında Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 6 kat artarak 72,5 milyona yükselmiştir. 2009 sonu itibariyle ihracat 100 milyar dolar, ithalat da 120 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Aradan geçen zaman zarfında Türkiye'nin ihracatı 1960 kat, ithalatı da 1380 kat artmıştır. Aynı şekilde 2009 yılı sonunda Türkiye GSYH büyüklüğü itibariyle dünyada 16.sıradadır ve bu niteliğinden ötürü de G-20'ler arasına terfi etmiştir. Kişi başına düşen gelir söz konusu olduğunda, 55'inci sırada yer alan Türkiye ekonomisinin yılda ortalama %5 büyüdüğü ileri sürülmektedir (Başkaya, 2011: 137).

IMF ve DB reçetelerinin Türkiye'yi kurtaracağı iddiaları sonrası, bu reçeteler 24 Ocak Kararları halini almıştır. Ancak bu uyum ve entegrasyon süresince Türkiye dış etkenli 1994,1998 ve 2001 krizlerini yaşamıştır. Türkiye ekonomi tarihinde en ağır mali bunalımlar 1980 senesinden sonra ortaya çıkmaya başlamıştır. 2008 krizi sonrasında ise Türkiye tarihinin en yüksek oranlı işsizlik rakamlarıyla tanışmış ve ağır bir reel sektör bunalımı geçirmiştir. Esasında Türkiye'yi sanayisizleştirme projesinin tarihi oldukça eskidir. Türkiye'nin ekonomisinin dengesiz olduğu ve bunun altında yatan temel sebebin ise tarıma verilen önemin sanayi yatırımlarına verilmemesi olarak söylenegelmiştir. DB'nin bir raporunda Türkiye'ye ücret artışlarının durdurulması, KİT'lerin hızlı bir biçimde özelleştirilmesi ve emekli maaşlarının düşürülmesine karar verilmiştir (Kurtoğlu, 2014: 79-80).

Türkiye’de sosyal koruma harcamaları nominal olarak artış gösterse de sosyal koruma harcamalarının GSYİH içerisindeki oranında önemli bir artış yaşanmamaktadır. Sosyal koruma harcamalarının GSYİH içerisindeki oranında yaşanacak artışlar, gelir dağılımı eşitsizliği nedeniyle toplumun bir kısmının temel ihtiyaçlarını karşılayamaması gibi olumsuzlukların yaşanmasını engelleyecek bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılama imkanını arttıracak ve gelir dağılımında eşitsizliğin azalmasına katkı sağlayacaktır (Erçakar, Güvenoğlu; 2018: 50).

2018 senesinin Mart ayında Türk-İş (Türkiye İşçi Sendikası Konfederasyonu) tarafından açıklanan açlık ve yoksulluk sınırı araştırması sonuçlarına göre;

- Dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması tutarı (açlık sınırı) = 1.662,70TL
- Gıda harcaması ile birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su vb.) ulaşım, eğitim, sağlık vb. İhtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer aylık harcamaların toplam tutarı (yoksulluk sınırı) = 5.415,96TL
- Bekâr bir çalışanın aylık yaşama maliyeti = 2.055,15TL olarak tespit edilmiştir.

2018 Mart verileri sonucuna bakılarak çalışmamızın karşılığı olan gelir ile gereken harcamamız arasındaki fark, fiyat artışlarıyla birlikte gitgide artmakta ve asgari ücretin satın alma gücü gerilemektedir. Bu durumda gelir dağılımı eşitsizliği artışı mevcut durumdadır (Uzun, Yıldız; 2018: 26).

Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, küreselleşmenin yoksullar aleyhine işlediği ortadadır. Küreselleşmenin esas aktörleri olan IMF ve DB’nin “insani yüzlü küreselleşme” gibi yeni söylemlerle yeni politikalar ve önlemler üretmeye çalışmasının temel nedeni bu durumdur. Bu durum hazin sonucun somut ifadesi DB Başkanı James Wolfensohn tarafından Dubai’de DB’nin IMF ile yıllık ortak toplantısının resmi açılışında dile getirilmiştir. Wolfensohn şu konuşmayı yapmıştır: “Dünya çok dengesiz, kontrol küçük bir azınlığın elinde. Çoğunluğun ise hiçbir umudu yok. Çok fazla kavga ve acı var. Zengin ülkeler yoksul ülkelere yılda sadece 56 milyar dolar kalkınma yardımı yapıyor. Oysa aynı ülkeler tarım sübvansiyonlarına 300 milyar dolar, savunmalarına da 600 milyar dolar harcıyor. Yeryüzünde yaşayan 6 milyar insandan 1

milyarının dünya milli gelirinin yüzde 80'ini paylaşıyor, kalan 5 milyar insan ise günde 1 dolardan daha az bir ücretle hayatta kalmak zorunda kalıyor. Önümüzdeki 25 yıl içinde yoksul ülkelere 1.5 milyarlık bir nüfus eklenecektir. 1.5 milyar kişinin daha yoksulluk ve işsizlikle tanışacaktır. Bu nedenle küreselleşmenin olumsuz sonuçlarına karşı birlikte hareket etmemiz gereklidir” (Hatipler; 2017: 84).

Küreselleşme sürecinde sermaye hareketlerini kısıtlayıcı faktörlerin ortadan kalkması sonucunda Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sermaye hareketlerine bağlı olarak birçok krizler yaşanmıştır. Krizden kurtulma çabası içerisine giren gelişmekte olan ülkeler IMF ile anlaşmalar yapmışlardır. Yapılan bu anlaşmalar doğrultusunda uygulanan istikrar programlarıyla ücretler baskı altına alınmıştır. Bu da gelir eşitsizliğinin düzeyini artırmıştır. Siyasî iktidarların uyguladıkları politikalarda gelir dağılımını etkileyen faktörlerdendir. Demokrasiyle yönetilen ülkelerde seçim sonucunda ülkeyi yönetme yetkisini alan siyasî iktidarlar, özellikle seçim öncesinde bazı kesimlere yönelik transfer harcamalarında bulunarak gelir dağılımı üzerinde etkili olmaktadır. Kentlerde bazı bölgelerin imara açılması, kamu yatırımlarının bölgesel dağılımı, kamusal malları fiyatlandırılması gibi uygulamalarla siyasî iktidar gelir dağılımını etkilemektedir (Erçakar, Güvenoğlu; 2018: 42-43).

2016 yılında hazırlanan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nin insani gelişmişlik raporunda, insani yoksulluk kavramı temel alındığında, yoksulluk olgusuyla ilgili ülkeler açısından önemli çıktılara ulaşmak mümkündür. Çalışma raporunda 188 ülkeye yer verilmekte ve kapsama alınan ülkelerin insani gelişmişlik seviyeleri; çok yüksek, yüksek, orta ve düşük insani gelişmişlik olarak dört ana sınıfta değerlendirilmektedir. 51 ülke çok yüksek insani gelişmişlik sınıfına dâhil olurken; bu ülkeleri diğerlerinden ayıran temel noktalar, sanayileşmeyi erken tamamlamaları ve ekonomik büyüme hızının ve hacminin büyüklüğüdür. Yüksek insani gelişmişlik sınıfında ise 54 ülke yer almakta, Türkiye bu sınıfa dâhil olup 71. sıradadır. 40 ülke de orta insani gelişmişlik sınıflamasındadır. Sahra altı Afrika ülkelerinin yoğun olarak yer aldığı düşük insani gelişmişlik sınıfında da 40 ülke bulunmaktadır (As, 2017: 49).

Son bir yılda işsiz sayısı 700 binden fazla artarken, Ağustos-Kasım 2018 döneminde istihdam bir milyon kişi azaldı. Sanayi üretiminde ve büyümede yaşanan gerilemenin sonucu olarak işsizlikte deprem yaşanmıştır. TÜİK, SGK, AÇSHB ve İŞKUR gibi çeşitli kurumlar tarafından açıklanan işgücü piyasaları ile ilgili verilerin tümü krizin işsizlikte ciddi bir artış yarattığını ve bu eğilimin devam edeceğini gösteriyor. TÜİK verilerine göre Kasım 2017 döneminde %10,3 olan işsizlik oranı %2 artış göstermiş ve Kasım 2018'de %12,3'e yükselmiştir. Kasım 2017'de 3.275.000 olan işsiz sayısı bir önceki yıla göre 706.000 kişi artarak 3.981.000'e yükselmiştir. Böylece dar tanımlı işsiz sayısı 4 milyon sınırına çok yaklaşmıştır. Geniş tanımlı işsiz sayısı 6.646,000'e yükselirken, geniş tanımlı işsizlik oranı ise %19,3 olarak hesaplanmıştır. Kasım 2017'ye göre geniş tanımlı işsiz sayısı 665,000 artmıştır (Disk-Ar, 2019: 4).

4 kişilik bir aile için açlık sınırı 2018 Şubat'ta 1658 TL iken Ocak 2019'da 1957 TL'ye yükseldi. Böylece açlık sınırı 2019 için belirlenen 2020 TL asgari ücretle eşitlendi. Asgari ücret henüz yılın ilk ayında açlık ücreti haline geldi. Yoksulluk sınırındaki artış ise daha yüksek gerçekleşti. Şubat 2018'de 5738 TL olan yoksulluk sınırı, Aralık 2018'de 6745 TL'ye, Ocak 2019'da ise 6758 TL'ye yükseldi. Krizin bölüşüm ve geçim şartlarına dönük diğer bir olumsuz etkisi ise reel ücret ve verimlilik artışları arasındaki makasın açılması oldu. 2018 yılının ilk üç çeyreğinde reel ücret artışları verimlilik artışının gerisinde kaldı. 2015'te 100 olan verimlilik endeksi 2018'de 118'e yükselirken, reel ücret sadece 1,7 puanlık artışla 100'den 101,7'ye yükseldi. 2018'in ilk çeyreğinde reel ücret endeksi 106,7 iken üçüncü çeyrekte reel ücret endeksi 101,7'ye geriledi. 2018'in ilk çeyrek ve üçüncü çeyreği arasındaki 5 puanlık fark ücret artışlarının baskılandığını ve enflasyon karşısında eridiğini göstermektedir. Krize ilişkin ilk göstergeler işçilerin alım gücünün korunamadığını, bölüşüm ilişkilerinde bozulma yaşandığını ve verimlilik artışının işçilerin ücretlerine yansımadağı görülmektedir. Krizle birlikte kredi ve kredi kartı borcunu ödeyemeyenlerin sayısında artış yaşanırken, hanehalkı harcama ve borçlanma eğiliminde ise düşüş yaşandı. Borçlanma eğiliminde yaşanan yavaşlamaya kredi faizlerinin yükselmesi, ekonomide yaşanan belirsizlik nedeniyle tüketim eğiliminin zayıflaması ve ücretler üzerindeki baskılanma yol açtı. Hane halkının borcunun hane halkı gelire oranı 2017'de yüzde 48 iken 2018'de yüzde 40'a geriledi (Disk-Ar, 2019a: 31).

Küreselleşmeye farklı bir pencereden bakıldığında, yarı dolu/yarı boş bir kaba benzediği söylenebilir. Üst gelir grubuna dâhil olanlar kaplarının yarısını, yoksulların kaplarını boşaltarak doldurmaktadır. Bundan dolayı, küreselleşme olarak bilinen bu oyun sıfır toplamlı bir oyundur. Nihayetinde küreselleşme olarak süregelen bu oyunda hem ulusal hem de ülkeler arası boyutta eşitsizlikleri ve yoksulluğu derinleştirdiği bilinmektedir. Yoksulluk, gelişmiş batılı kapitalist ülkeler içinde dahi sosyal bir yara haline gelmeye başlamıştır. Küresel ölçekte gelir adaletsizliği inanılmaz boyutlara ulaşmıştır. Sadece küreselleşme karşıtları değil, küreselleşmeden yeni bir dünya yaratılacağı fikrine sahip olanlar da yeni sorunlarla birlikte küresel çatışmalara yol açacağı endişesi hâkim olmaya başlamıştır. Günümüzde, bu yükü dünyanın ve ulusların daha ne kadar taşıyabileceği tartışma konusu olmuştur.

2015 verilerine göre Türkiye’de hane halkı kullanılabilir gelirinin, hane halkı kompozisyonu ve büyüklüğü dikkate alınarak hesaplanan eşdeğer hane halkı büyüklüğüne bölünmesi sonucu ortaya çıkan eşdeğer hane halkı kullanılabilir kişi gelirinine göre, en yüksek gelire sahip %20’lik grubun toplam gelirden aldığı pay 0,6 puan artarak bir önceki yıla göre %46,5, en düşük gelire sahip %20’lik grubun aldığı pay ise 0,1 puan azalarak %6,1 olarak gerçekleşti. Bu şekilde; toplumun en zengin %20’si ile en yoksul %20’sinin gelirinine oranı şeklinde hesaplanan P80/P20 oranı 7,4’den 7,6’ya yükseldi. Gelir eşitsizliği bir önceki yıla göre 0,006 puan artış göstermiştir. Sıfır ile bir arasındaki değerlerden oluşan Gini katsayısı, sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, 1’e yaklaştıkça gelir dağılımında bozulduğunu göstermektedir. Buna göre 2015 yılı için Gini katsayısı bir önceki yıla göre 0,006 puan artış ile 0,397 olarak gerçekleşti. (Karacan, 2017: 130-131).

TÜİK verilerine göre 2007 yılında en zengin %1’in milli gelirdeki payı %17,4’tü. En yoksul %50’nin milli gelirden aldığı pay %16,3’tü. 2007-2013 yılları arasında bu dağılımda ufak tefek oynamalar gerçekleşti. Ancak 2016 yılına gelindiğinde makas açılmaya başladı. 2016 yılında en zengin %1’in milli gelirden aldığı pay %23,4’e yükseldi. En yoksul %50’nin milli gelirden aldığı pay %14,6’ya düştü (http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/887625/Gelir_adaletsizligi_buyuyor.htm l, 18 Şubat 2019 tarihinde erişildi). Tablo 3.1’e bakıldığında 2016-2017 yıllarına göre

nüfusun; en zengin %20 lik kesiminin toplam gelirden aldığı pay 47,2 den 47,4 yükselmiş, en düşük %20 lik kesimin toplam gelirden aldığı pay 6,2 den 6,3 e yükselmiştir. Bir diğer ifade ile En zengin %20 lik kesim gelirin 47,4 ünü alırken geri kalan %80 grup gelirin 52,6 sını almaktadır.

Tablo 3.1: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20'lik gruplar, 2016, 2017

Yüzde 20'lik fert grupları	2016	2017
Toplam	100,0	100,0
İlk yüzde 20 (En düşük)	6,2	6,3
İkinci yüzde 20	10,6	10,7
Üçüncü yüzde 20	15,0	14,8
Dördüncü yüzde 20	21,1	20,9
Son yüzde 20 (En yüksek)	47,2	47,4
P80/P20 Oranı	7,7	7,5
Gini Katsayısı	0,404	0,405

Gelir referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

Tablolardaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Kaynak: TÜİK: 27823: 2018

İşsizlik rakamları ise sürekli yüksek seyretmeye devam etmektedir. 1980 yılından itibaren işsizlik düzenli bir biçimde artış gösterdi. 1980 ve 1990 yıllarda %7 seviyelerinde seyreden işsizlik, 2000'li yıllarda önce %9'a daha sonra %10'a yükseldi. 2000 yılı başında %5,6'ya kadar gerileyen işsizlik oranı 2001 krizi sonrası %9'a kadar çıktı. 2002-2017 yılları arasında ekonomi %7 büyümesine karşın işsizlik %10'un üzerinde seyrediyor (<https://medyascope.tv/2018/01/16/rakamlar-ve-tablolarla-akpnin-cozemedigi-en-ciddi-sorun-gelir-adaletsizligi/>, 21 Şubat 2019'da erişildi).

Tablo 3.2: Ekim 2017 İşsizlik Oranları

İşsizlik Oranı (15-24 Yaş)	%19,3
Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olanların Oranı (15-24 Yaş)	%24,1
Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olanların Oranı (15-24 Yaş + Kadın)	%34
Tarım Dışı İşsizlik (15-64 Yaş)	%12,3
İşgücüne Katılım Oranı (15+ Yaş)	%53,1

Kaynak: Eğilmez, 2017: <http://www.mahfiegilmez.com>

2016 senesinde sürekli yoksulluk oranı %14,6'dan 2017 yılında bu oran %14'e geriledi. Toplumun %69,2'sinin konut kredi ve masrafları dışında farklı borçları olduğunu, %68,1'i tatil yapamadığını, %13,4'ü ev masraflarını karşılamada

zorlandıklarını söylediler. (<https://www.gazeteduvar.com.tr/ekonomi/2018/09/19/nufusun-yuzde-70i-borclu-yuzde-29u-yoksul/>, 1 Mart 2019 tarihinde erişildi).

Tablo 3.3: Aralık 2018 Açlık ve yoksulluk rakamları

	Dört kişilik Bir Ailenin Açlık Ve Yoksulluk Sınırı (TL/Ay)			
	Kasım 2017	Aralık 2017	Kasım 2018	Aralık 2018
Yetişkin Erkek Gıda Harcaması	436,48	445,58	534,26	536,09
Yetişkin Kadın Gıda Harcaması	359,46	368,86	446,19	446,96
15-19 Yaş Grubu Çocuk Gıda Harcaması	465,73	476,69	578,60	578,05
4-6 Yaş Grubu Çocuk Gıda Harcaması	305,79	317,01	383,66	380,06
Açlık Sınırı	1.567,45	1.608,13	1.942,71	1.941,16
Yoksulluk Sınırı	5.105,71	5.238,22	6.328,05	6.322,99

Kaynak: Türk-İş Haber Bülteni: Aralık 2018: 1.

Türk-İş'in yayınladığı Aralık 2018 tarihli haber bülteninde dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması tutarı (**açlık sınırı**) 1.941,16 TL, gıda harcaması ile birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer aylık harcamalarının toplam tutarı ise (**yoksulluk sınırı**) 6.322,99 TL olarak tespit edildi. Evli olmayan-çocuksuz bir çalışanın '**yaşama maliyeti**' ise aylık 2.393,25 TL olarak hesaplandı.

İGE, insani gelişmenin üç temel boyutunda uzun vadeli ilerlemeyi değerlendirmek için kullanılan özet bir ölçüm yöntemidir. Bu üç temel boyut; uzun ve sağlıklı yaşam, bilgiye erişim ve insana yakışır bir yaşam standardı olarak sıralanıyor.

Tablo 3.4'de belirtildiği gibi Türkiye'nin 2017 yılındaki İGE değeri 0,791 oldu. Bu değerle Türkiye, yüksek insani gelişme kategorisinde yer aldı ve 189 ülke ve toprak arasında 64. oldu.

1990-2017 yılları arasında ise Türkiye'nin İGE değeri 0,579'dan 0,791'e yükseldi. Bu toplamda %36,6 lık bir artış anlamına geliyor.

Tablo 3.4: Tutarlı zaman serisi verileri ve yeni hedef ölçütlerine göre Türkiye'nin İGE eğilimi

Yıl	Beklenen Yaşam Süresi	Beklenen Öğrenim Süresi	Ortalama Öğrenim Süresi	Kişi Başına GSMH (2011 SGP Dolar)	İGE Değeri
1990	64,30	8,90	4,50	11.214,00	0,579
1995	67,00	9,60	4,80	12.089,00	0,607
2000	70,00	11,10	5,50	13.656,00	0,655
2005	72,50	11,90	6,00	16.129,00	0,690
2010	74,20	13,80	6,70	17.804,00	0,734
2015	75,50	15,20	7,80	23.125,00	0,783
2016	75,80	15,20	8,00	23.500,00	0,787
2017	76,00	15,20	8,00	24.804,00	0,791

Kaynak: UNDP, 2018: <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home.html>

İGE, bir ülkede temel insani gelişme alanındaki kazanımların ortalamasını gösteren bir ölçüdür. Tüm ortalamalarda olduğu gibi İGE de insani gelişmenin ülke genelinde nüfusa dağılımında var olan eşitsizliği gizliyor. İnsani gelişmede eşitsizlikten kaynaklanan 'kayıp', Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişmişlik Endeksi (EUİGE) değerinin İGE değerinden çıkarılmasıyla bulunan farkla gösteriliyor ve yüzde olarak ifade edilebiliyor. Bir ülkedeki eşitsizlik arttığında, insani gelişmedeki kayıp da artıyor. Türkiye yüksek insani gelişme kategorisinde olmasına karşılık Tablo 3.5 incelendiğinde gelir eşitsizliği %22 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3.5: Türkiye'nin 2017 EUİGE'sinin Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla Karşılaştırılması

	EUİGE Değeri	Toplam Kayıp (%)	İnsani Eşitsizlik Katsayısı (%)	Doğuşta Beklenen Yaşam Süresinde Eşitsizlik (%)	Eğitimde Eşitsizlik (%)	Gelir Eşitsizliği (%)
Türkiye	0,669	15,40	15,30	9,60	13,50	22,60
Azerbaycan	0,681	10,00	9,90	17,00	3,80	8,60
Sırbistan	0,667	15,20	14,60	7,10	8,10	28,70
Avrupa ve Orta Asya	0,681	11,70	11,60	10,90	7,20	16,70
Yüksek İGE	0,636	16,00	15,70	9,20	13,10	24,87

Kaynak: UNDP, 2018: <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home.html>

Tablo 3.6: Türkiye'nin 2017 Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinin Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla Karşılaştırılması

	TCEE Değeri	TCEE Sıralaması	Anne Ölüm Oranı	Ergen Doğurganlık Oranı	Kadın Parlamenter Oranı (%)	En Az Orta Öğrenim Görmüş Nüfusun Oranı (%)		İşgücüne Katılım Oranı (%)	
						Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Türkiye	0,317	69,00	16,00	25,80	14,60	44,90	66,00	32,40	71,90
Azerbaycan	0,318	71,00	25,00	53,50	16,80	93,80	97,50	62,90	69,50
Sırbistan	0,181	40,00	17,00	18,90	34,40	84,60	93,00	45,90	61,70
Avrupa ve Orta Asya	0,270	-	24,00	25,50	20,70	78,40	85,90	45,50	70,30
Yüksek İGE	0,289	-	38,00	26,60	22,30	69,50	75,70	55,00	75,50

Kaynak: UNDP, 2018: <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home.html>

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksinin hesaplandığı Tablo 3.6, var olan gelişim düzeyinde kadın ve erkeğin işgücüne katılım oranlarını göstermektedir. Türkiye'de kadının işgücüne katılım oranı %32,40 iken, erkeğin işgücüne katılım oranı %71,90 olarak belirtilmiştir.

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ

1980 ve izleyen yıllarda dünyada ve Türkiye’de uygulanan neoliberal politikalarla piyasayı düzenlemeye yönelik devlet müdahaleleri kaldırmıştır. Hala sürdürülen sosyal ve ekonomik politikalar geçmişte de mevcut olan gelir dağılımı eşitsizliğini ve yoksulluğu daha da arttırmıştır. Bu nedenle uluslararası alanda gelir dağılımı ve yoksulluk çalışmalarına daha fazla önem verilmeye başlanılmıştır. 1980 öncesi dönemde iktisat politikalarında öncelik büyüme, kalkınma iken, 1980 sonrasında sosyal politikaları da içeren büyüme, kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarıyla ekonomik ve sosyal olaylar incelenmeye başlanmıştır. Gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk dünyada birçok ülkenin, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerinde sorundur. Ancak gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksullukla mücadele neoliberal politikalar sorgulanmadan, bu sorunların neoliberal sistem kaynaklı olduğu kabul edilmeden çözümlenemez. Anılan politikalar bağlamında gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere, IMF ve Dünya Bankasının koşullu kredileri ile devreye sokulan yapısal uyum programları yoksulluğu ve gelir dağılımı eşitsizliğini daha da arttırmıştır. Ayrıca sermayenin liberalizasyonu ile eşitsiz değişim ve sömürgecilik ile gerçekleşen eski sömürü düzeni farklı bir aşamaya ulaşmıştır. Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi merkez ülkelerince yönlendirilen var olan sistemin devamını ve güçlenmesini sağlarken, üretilen değer merkez ülkelere aktarımıyla bu ülkeleri zenginleştirirken, çevre ülkelerinde gelir dağılımının daha da bozulmasına ve yoksullaşmaya sebep olmuştur. Kısaca dünya düzeyinde ve ülkemizde yaygınlaşan neoliberal politikalar gelir dağılımı ve yoksulluğu arttırmıştır. Bu nedenle gelir dağılımının eşitsizliğine ve yoksulluğa neden olan yapısal ve dinamik bulgular analiz edilerek belirlenmeli ve bu konuda uygulanacak politikaların bir an evvel yürürlüğe konulması önemli bir konudur. Gelir dağılımı eşitsizliği nedenlerini kısaca aşağıdaki biçimde belirtebiliriz:

- Gelir dağılımının iyileştirilmesini sağlayacak ana bulgular; fırsat eşitliği, büyüme, istihdamın artırılması, insanın ve özellikle kadınların bilgi ve beceri düzeylerinin artırması biçiminde sıralayabiliriz.
- Göç, doğal afet, kuraklık, ekonomik krizler, uluslararası sermayenin amaçları ve konumlanması da gelir eşitsizliğinin sebeplerinden biridir.
- Eğitim ve beşeri sermaye yatırımlarının yetersizliği sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan gelir eşitsizliğinin bir nedenidir.
- Köyden kente göç gelir eşitsizliğinin başka bir nedenini oluşturmaktadır.
- Neoliberal politikalar uygulanması sonucunda kamu kesimince verilen temel sosyal hizmetlerin azalması ya da etkin ve verimli bir şekilde yerine getirilmemesi gelir dağılımı eşitsizliğinin daha da artmasına neden olmuştur.

Küreselleşme sürecinin Türkiye'deki gelir dağılımına etkisini tespit etmeye çalıştığımız bu tezde ulaşılan sonuçları aşağıdaki biçimde sıralayabiliriz.

-Türkiye'de gelir dağılımı adaletsizliği önemli boyuttadır. Bunun en önemli sebebi, özellikle 1980 yılında uygulanmaya başlanan ve hala sürdürülen sosyal ve ekonomik politikalar olup, o politikalar gelir dağılımı adaletsizliğini daha da arttırmıştır. Kişi başına düşen gelir düzeyinin düşük olduğu bir ekonomide gelir dağılımının da adaletsiz olması hem bölgesel hem de mutlak yoksulluk sorununun dahada artışına sebep olmaktadır. Türkiye'de yaratılan gelirin nüfusun %20lik paylara göre dağılımı 2017 yılı itibari ile incelendiğinde; Türkiye'de en alt %20 lik nüfus grubu (Birinci Dilim) yaratılan toplam gelirin %6,3 ünü alırken, en üst gelir grubunda (Beşinci Dilim) yer alan %20 lik nüfus yaratılan gelirin %47,4 ünü almaktadır. Bunu şu şekilde ifade etmemiz mümkündür; yaklaşık olarak nüfusun en zengin %20 lik beşinci grubu yaratılan gelirin %47,4 ünü alırken kalan %80 lik nüfus %52,6 sını almaktadır. Bu rakamlar Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizliğinin ne kadar büyük olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca gelir dağılımında eşitsizliği ölçen Gini Katsayısı da ülkemizde çok yüksektir. Gini katsayısı 0 ile 1 aralığında değer alabilir. Bu değer 1'e yaklaştıkça gelir dağılımı adaletsizliği artmaktadır. Türkiye'de Gini katsayısı 0.40 civarındadır. Bu durum bize gelir dağılımındaki adaletsizliği göstermektedir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

Başkaya, Fikret (2006). *Paradigmanın İflası*, 11. Baskı. Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı.

Başkaya, Fikret (2011). *Yeni Paradigmayı Oluşturmak*, 2. Baskı. Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı.

Bauman, Zygmunt (2012). *Küreselleşme-Toplumsal Sonuçları*. Çev. A. Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Zygmunt (1999). *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*. Çev. Ü. Öktem. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Bonofeld, Werner ve Holloway, John (2007). *Küreselleşme Çağında Para ve Sınıf Mücadelesi*. Çev. M. Çelik, A. Rıza Güngen, C. Atay ve A. Serkan Mercan. İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Boratav, Korkut (2010). *Emperyalizm, Sosyalizm ve Türkiye*. İstanbul: Yordam Kitap.

Boratav, Korkut (2005). *Türkiye İktisat Tarihi*. Ankara: İmge Kitapevi.

Bağımsız Sosyal Bilimciler (2009). *Türkiye’de ve Dünyada Ekonomik Bunalım*. İstanbul: Kolektif.

Bağımsız Sosyal Bilimciler (2015). *AKP’li Yıllarda Emegın Durumu*. İstanbul: Kolektif.

Bağımsız Sosyal Bilimciler (2008). *2008 Kavşagında Türkiye*. İstanbul: Kolektif.

- Buğra, Ayşe ve Savaşkan, Osman (2014). *Türkiye’de Yeni Kapitalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eksen Yayıncılık (1995). *Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirme Saldırısı*. İstanbul: Kolektif.
- Ekzen, Nazif (2009). *Türkiye Kısa İktisat Tarihi*. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları ODTÜ Yayıncılık.
- Elçin, A. Bora (2012). *Küreselleşmenin Tarihçesi*. Ankara.
- Engels, Friedrich ve Marx, Karl (1848). “Komünist Manifesto”. Çev. N. Satlıgan: *Sunuş*. Ed. D. Harvey. İstanbul: Yordam Kitap. 9-37.
- Foster, J. Bellamy (2008). *Kapitalizmin Malileşmesi ve Kriz*. Çev. Ç. Çıdamlı. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Fukuyama, Francis (1999). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. Çev. Z. Dicleli. İstanbul: Gün Yayıncılık.
- Giddnes, Anthony (2012). *Sosyoloji*. Çev. C. Güzel. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Hobsbawm, Eric (1999). *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*. Çev. Y. Alogan. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Karacan, Rıdvan (2017). *Kapitalist Ekonomide Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Krugman, Paul (2010). *Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Kriz*. Çev. N. Domaniç. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Kurmuş, Orhan (2008). *Emperyalizmin Türkiye’ye Girişi*. Yay. Yönetmeni H. Erdoğan. İstanbul: Yordam Kitap.

- Kurtoğlu, Ramazan (2014). *Küresel Ekonomik Kriz ve Yeni Dünya Düzeni*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Loomba, Ania (2000). *Kolonyalizm/Postkolonyalizm*. Çev. M. Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Makal, Ahmet (1999). *Türkiye’de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Martin, William G. (2008). *Toplumsal Hareketler 1750-2005: Dipten Gelen Dalgalar*. Çev. D. Keskin. İstanbul: Versus Kitap.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich (1848). *Komünist Manifesto*. Çev. N. Satlıgan. İstanbul: Yordam Kitap.
- Noviçev, A.D. (1979). *Osmanlı İmparatorluğu’nun Yarı-Sömürgeleşmesi*. Çev. N. Dinçer. Ankara: Onur Yayınları.
- Oğuz, Hasan (1995). *1980 Sonrası İşçi Hareketinde Durum*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Savran, Sungur (2008). *Kod Adı Küreselleşme: 21. Yüzyılda Emperyalizm*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Sönmez, Mustafa (2001). *Gelir Uçurumu: Türkiye’de Gelirin Adaletsiz Bölüşümü*. İstanbul: Om Yayınları.
- Şişmanov, Dimitir (1990). *Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi: Kısa Tarih (1908-1965)*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (2008). *Dünya Ticaret Örgütü, Doha Turu, Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye*. Ed. M. S. Akman, Ş. Yaman. Ankara: Tepav.

Thompson, Jhon (2008). *Medya ve Modernite*. Çev. S. Öztürk. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

MAKALELER

Acar, Fatih (2013). “Türkiye Ekonomisine Genel Bakış: 2001-2013”. *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2: 15-32.

Acet, Hakan ve Güvenek, Burcu ve Karakaş, Mizgin (2018). “2008 Küresel Finans Krizinin Türkiye Rezervleri Üzerine Etkisi”. *Aksaray Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 3: 39-52.

Akdeve, Karagöl (2013). “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37: 329-348.

Aktel (2001). “Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Cilt 6, 2: 193-202*.

Apak, Sudi ve Uyar, Metin (2018). “IMF – Türkiye İlişkileri ve Bankacılık Sektörü”. *Beykent Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı 1: 41-57.

Arpacıoğlu, Özge ve Yıldırım, Metin (2011). “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2: 60-76.

Argın, Bakkalcı (2011). “Dış Ticaretin Ücretler Yoluyla Emek Piyasaları’na Etkileri”, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, Cilt 2, 2: 90-112.

As, İzzettin (2017). “Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Sivil Toplum Kuruluşları”. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1: 31-67.

- Atbaşı, Ferda Sönmez ve Erdem, Nilgün (2011). “Finans Sermayesinin Kriz Döngüsü: Merkez-Çevre ‘Yakınsaması’”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 66, No 4: 33-66.
- Cesur, Ekrem Ersin (2016). Küresel Sermaye Hareketlerinin Türkiye’de İşgücü Piyasalarına Etkileri”, *Karatahta İş Yazıları Dergisi*, Sayı 6: 117-156.
- Coşkun, Selim ve Tireli, Minür (2009). “Dünya Bankası ve UNDP’nin Küreselleşme-Yoksulluk İlişkisine Yaklaşımı”. *Yardım ve Dayanışma*: 41-55.
- Çakmaklı, Selim, Lopçu Kenan ve Yıldırım, Erhan (2011). “Türkiye Ekonomisindeki İktisadi Dalgalanmalar ve Krizler: 1980 Öncesi ve Sonrası Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”. *Yayımcı: Mülkiyeliler Birliği*: 1155-1189.
- Çelik, Tuncay ve İlkay, Çağrı (2016). “Türkiye’de İhracat ve İthalat Arasındaki İlişkinin 1989-2015 Dönemi İçin Test Edilmesi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*: 961-969.
- Demir, Gülten (2014). “Küreselleşme Üzerine”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. Ankara: 74-104.
- Disk-Ar (2019). “Ekonomik Krizin İşçi Sınıfına ve Çalışma Yaşamına Etkileri”. *2019 Krizde Emeğin Durumu Araştırması Bülteni*, Sayı 1: 1-48.
- Disk-Ar (2019). “İşsizlik Depremi”. *2019 İşsizlik ve İstihdam Raporu*, Sayı1: 1-20.
- Eker, Meral ve Koçtürk, O. Murat (2012). “Dünyada ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Çokuluslu Şirketlerin Gelişimi”, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, Sayı 18(1): 35-42.
- Ekin, Nusret (2017) “Türkiye’de Endüstri İlişkilerinin Gelişimi ve 1936 İş Kanunu”. *İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi*: 33-51.

- Erçakar, Mehmet Emin ve Güvenoğlu, Hüseyin (2018). “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Sosyal Koruma Harcamalarına Bir Bakış”, *Sosyal Bilimler Metinleri*, Sayı 1: 38-54.
- Erdoğan, Zeynep (2007). “Uluslararası Para Fonu -Türkiye İlişkilerinin Gelişimi ve 19.Stand-By Anlaşması”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 18: 1-19.
- Erhan, Çağrı (1996). “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*: 275-287.
- Eryiğit, Burak Hamza ve Sarıca, Adem (2018). “IMF, Dünya Bankası ve OECD’nin Yönetişim Yaklaşımı ve Kü-Yerelleşme”. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1: 61-74.
- Gelir İdaresi Başkanlığı (2009). “GATT Bilgilendirme Rehberi”. NO 95.
- Gönülalan, A. Uğur (2009). “Petrol Sektöründeki Yatırımların (Yerli-Yabancı) Petrol Kanunlarının Tarihsel Süreci İçerisinde Değerlendirilmesi ve Yatırımların Ülke Ekonomisine Katkısı”, Ankara: 1-18.
- Hatıplı, Mustafa (2017). “Neoliberalizmin Öteki Yüzü: Yoksulluğun Küreselleşme Kaldırıcısı”. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, Sayı 2: 76-87.
- Kara, Hamdi ve Yavan, Nuri (2003). “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*: 19-42.
- Kar, Muhsin ve Tatlısöz, Fatma (2008). “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi”. *KMU İİBF Dergisi*, Yıl:10, Sayı:14:1-24.
- Kılıç, Cüneyt ve Şener, Sefer (2008). “Osmanlı’dan Günümüze Yabancı Sermaye”, *Bilgi (16)*, 2008/1: 22-49.

- Küçükkalay, A. Mesud ve Dağdemir, Özcan (1999). “Türkiye’de 1960-1980 Müdahale Ekonomileri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 3:121-138.
- Makine İhracatçılar Birliği (2018). “Uluslararası Ticarete Çok Taraflı/Bölgesel, Anlaşmalar/Örgütler”. *MAİB Kolektif*: 1-34.
- Memiş, Hasan (2014). “Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi”. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1: 144-161.
- Öztürk, Cihan (2017). “Küresel Zincirlere Eklemlenme. Türkiye’de Kapitalizmin Gelişme Dinamikleri ve Kobiler”. *Fiscaoeconomia*, Vol.1. İstanbul: 99-113.
- Saltık, Ahmet (2000). “Yoksulluğun Küreselleşmesi”. *ADD Dergisi*, Sayı 1: 1-35.
- Sönmez, Asuman ve Şimşek, Fırat (2011). “Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Küçük Ölçekli Bir Aile İşletmesi Üzerindeki Etkileri”. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. İstanbul: 94-115.
- The World Bank (2015). “Türkiye Cumhuriyeti’ne Yönelik Dünya Bankası Ülke İşbirliği Stratejisi-2012-2015”. *Ülke İşbirliği Stratejisi İlerleme Raporu*. Ankara:1-87.
- Türk-İş (2018). “Aralık 2018 Açlık ve Yoksulluk Sınırı”. *Türk-İş Haber Bülteni*, Ankara: 1-6.
- Usal, Zeynep Oya (2008). “Dünya Bankası ve IMF Kapsamında Uluslararası Finans Kuruluşları ve İnsan Hakları”. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 39: 231-246.
- Uzun, Ayşe Meral (2003). “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2: 155-17.

Uzun, Gönül ve Yıldız, Gülizar (2018). “Ücret Politikaları ve Gelir Dağılımı Eşitsizlikleri”. *Uluslararası Bankacılık, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1: 17-51.

Ünal, Emre (2012). “Düzenleme Teorisi: Büyük Buhran ve 2008 Krizi”. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1: 33-45.

Yüceol, Hüseyin Mualla (2005). “Küreselleşme, Yoksulluk ve Emek Piyasası Politikaları”. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2: 493-512.

KONFERANS

Taş, Yunus ve Özcan, Selami (2012). Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Avrupa Ekonomileri Konferansı*. Almata.

TEZ

Ar, Necdet (2007). Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Ücretlerin Gelişimi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.

Köse, Salih (2000). 24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programları Çerçevesinde Yapılan Hukuki ve Kurumsal Düzenlemelerin Mukayeseli Analizi. Uzmanlık Tezi. Ankara.

İNTERNET

Anonim (2008). “Türkiye Ekonomisi: 1960-1980 Dönemi İhracatı ve Tarihsel Gelişimi”, (<http://www.ekodialog.com/Konular/turkiye-ekonomisi-1960-1980-donemi-ihracati.html>, 5 Şubat 2019’da erişildi).

Ayaz, M. Süheyb (2013). “Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Türkiye”. (<http://www.bilgesam.org/incele/226/-uluslararasi-para-fonu--imf---dunya-bankasi-ve-turkiye/#.XJVD5CgzbIV>, 7 Ocak 2019 Tarihinde erişildi).

- Cumhuriyet Haber Merkezi (2017). “Gelir Adaletsizliği Büyüyor”. (http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/887625/Gelir_adaletsizligi_buyuyor.html, 18 Şubat 2019 tarihinde erişildi).
- Global Politika Forumu (2006). “Ekonominin Küreselleşmesine İlişkin Genel Analiz”. (<https://www.globalpolicy.org/globalization/globalization-of-the-economy-2-1/general-analysis-on-globalization-of-the-economy.html>, 20 Aralık 2018’de erişildi).
- Haber Merkezi (2018). “Nüfusun Yüzde 70’i Borçlu, Yüzde 29’u Yoksul”. (<https://www.gazeteduvar.com.tr/ekonomi/2018/09/19/nufusun-yuzde-70i-borclu-yuzde-29u-yoksul/>, 1 Mart 2019 tarihinde erişildi).
- Uluslararası Para Fonu WEB (2015). “İlk Bakışta IMF”. (<https://www.imf.org/en/About>, 5 Ocak 2019 Tarihinde erişildi).
- Durmuş, Mustafa (2010). “IMF Üzerine Söyleşi”. (<https://www.gelenek.org/imf-uzerine-soylesi>, 5 Ocak 2019’da erişildi).
- Eğilmez, Mahfi (2019). “TL Niçin Değer Kaybetti”. (<http://www.mahfiegilmez.com/>, 1 Mart 2019’da erişildi).
- Sakallı, Semih (2018). “Rakamlar ve Tablolarla AKP’nin Çözemediği En Ciddi Sorun: Gelir Adaletsizliği”. (<https://medyascope.tv/2018/01/16/rakamlar-ve-tablolarla-akpnin-cozemedigi-en-ciddi-sorun-gelir-adaletsizligi/>, 21 Şubat 2019’da erişildi).
- T.C. D.T.Ö Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği (2019). “Türkiye Ticaretin Kolaylaştırması Anlaşmasını Onayladı”. (<http://dto.dt.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/255212>, 13 Ocak 2019 Tarihinde erişildi).

TÜİK Haber Bülteni (2018). “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması-2016”. (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do;jsessionid=vpVhcY5JjfS9zpG96QjDQ9L9k3p2cdKpwLhbhSrZYnnRQQ2tzkhp!90618149?id=27823>, 4 Mart 2019’ da erişildi).

Türker, Masum (2005). “Türkiye Ekonomisinin Dünyü Bugünü Vizyonu” (<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:yzQO18SiFPoJ:archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/60MaliCozum/04-%252060%2520MASUM%2520T%25C3%259CRKER%2520.doc+%&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>, 18 Ocak 2019’ da erişildi).

UNDP (2018). “İnsani Gelişme Endeksi ve Endikatörleri: 2018 İstatistik Güncellemesi”. http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/_nsani-geli_me-endeksleri-ve-goestergeleri--2018-statistiksel-gue.html (20 Ocak 2019’ da erişildi).

